

№ 12 1935
ОТДЕЛ
/ /

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Основателъ: † Антонъ Борлековъ

Редакторъ: Цв. Петковъ

ГОД. ХХІ

СОФИЯ

КНИГА III

СЪДЪРЖАНИЕ:

	стр.
1. Какъ децата преживяватъ наградитѣ и наказанията Д-ръ Ботю Шановъ, педагогъ	97
2. Психология на принудата. Цв. П.	107
3. Обемъ на учебната стая. Нено П. Тодоровъ	115
4. Лице на трижълника. Методи Христовъ	117
5. Педагогически предразсѣдъци	119
6. За чистотата. Йорданъ Стояновъ	124
7. Домъ и свѣтъ. Евдокия Обрѣшкова	129
8. Оттука—оттамъ. Методи Христовъ	132
9. Върху изпититѣ чрезъ комисии. Проф. М. Герасковъ	135
10. Прекараното време въ войнитѣ се признава за пенсии и класиране. П. Димитровъ Тимневски	138
11. Училищни вести	140
12. Пѣсни	143
13. Книжнина	144

Г. г. директори и главни учители, абонирайте училищнитѣ библиотеки за сп. Педагогическа практика, като внесете абонамента 80 лева по пощенска чекова сметка 44-57.

Одобрено отъ Министерството на народната просвѣта за училищнитѣ библиотеки съ наредба № 9925 отъ 11 априлъ 1921 година и за народнитѣ читалища съ заповѣдь № 2664 отъ 19 августъ 1931 година.

Списанието е издадено на книгоиздателство „ДРУГАРЧЕ“

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ

ОСНОВАТЕЛЪ: † АНТОНЪ БОРЛАКОВЪ. РЕДАКТОРЪ: ЦВ. ПЕТКОВЪ

Д-ръ Ботю Шановъ, педагогъ

Какъ децата преживяватъ наградитѣ и наказанията

Чрезъ награди и наказания възпитателитѣ — родители, учители и др. — се стремятъ да въздействуватъ върху поведението и държането на децата. Смѣтатъ ги за най-пригодно възпитателно сръдство, което води къмъ възпитателния идеалъ на всѣко време. Времената сж се мѣнили и съ тѣхъ сж се промѣняли възпитателнитѣ идеали, ала винаги наградитѣ, и особено наказанията, сж служили въ една или друга форма като най-сигурно възпитателно сръдство. Какви ли не наказания сж били поставяни въ услуга на семейното, училищно и гражданско възпитание! Нѣма защо да се връщаме много назадъ, напр. въ сръднитѣ вѣкове, когато, особено въ манастирскитѣ и черковни училища, ученицитѣ сж били наказвани съ най-страшни душевни и тѣлесни мъчения. Стига да си припомнимъ за наказанията въ нашитѣ килийни и въ новобългарскитѣ взаимни училища, кждето затварянето, гладуването, седенето на колѣне върху царевични зърна, боятъ съ пржчка по ржцетѣ и фалагата сж били обичайнитѣ помощници на учителя; чрезъ които той си е помагалъ не само срещу палавостъта, непослушанието и невъзпитаностъта на младитѣ, а сжщо и срещу тѣхната леностъ, незнание и неможене. У насъ и семейството употребява често тѣлесното наказание, та се е създала поговорката: „Пржчката е излѣза отъ рая и пакъ вкарва въ рая.“ Пъкъ и учителътъ у насъ бѣше често соченъ като мъчителъ на децата и училището като мъчилице. Анекдотични спомени отъ сръднитѣ вѣкове и отъ нашето училищно минало ни показватъ, че и тогава, както и сега, наказанията и наградитѣ не винаги сж постигали своето назначение, защото преживяванията на наказванитѣ далечъ не съответствуватъ на възпитателскитѣ смѣтки и теории.

Наистина, презъ последнитѣ нѣколко десетилѣтия, подъ влиянието на бързо развиващата се психология, правната наука и педагогиката доста много отстѣпиха отъ старитѣ схващания върху наказанията и наградитѣ, промѣниха методитѣ за изследване на простѣпкитѣ и започнаха да употребяватъ нови методи

за обезвредяване на хорските престъпни наклонности и за изправяне на човешките противообществени недъзи. Но все още широки възпитателски кръгове, каквито сж семейството, училището, обществото и дори ръководни лица отъ разни общественорвъзпитателни институции, не сж много наясно относно влиянието на наградитъ и наказанията върху подрастващитъ индивиди, защото не знаятъ, какъ питомцитъ имъ преживяватъ налаганитъ наказания и даванитъ награди.

Съвсемъ малкото дете, което не може още да прави разлика между правилно и неправилно постъпване, защото не знае, кое е позволено и кое забранено, не съзнава своята вина и отговорността си, остава много изненадано, когато бжде наградено съ похвала, но още повече, когато бжде наказано за нѣкоя постъпка, която за него е била приятна и за похвала. Майката, напр., крои нѣщо и рѣже съ ножицитъ; това харесва на детето и то разрѣзва кройката или дрехата си, но майката го удря по ръчичката. Детето е изненадано и разочаровано, защото не разбира, какъ майката може да рѣже, а нему не позволява да върши сжщото. Това наказание не е справедливо, ако и донѣкъде да е умѣстно и дори резултатно, защото детето не съзнава вината си или разбира, че е виновно едва следъ като е наказано. Разбира се, то може да свърже болката отъ удара по ръчичката съ ножицата, съ плата или дейността рѣзване и, може би, другъ пътъ не ще посмѣе да рѣже съ ножици, особено не въ присъствието на майката...

И по-големъ деца, пъкъ и възрастни, понякога биватъ изненадвани отъ престъпността и наказуемостта на постъпкитъ си, защото не знаятъ постановленията на нѣкои закони, правилници, заповѣди и пр. Сжщото е и съ неочакванитъ награди. Шестията за даровития ученикъ е сжщо понякога неочаквана награда, защото той, за да усвои урокъ, да реши задача или да направи безпогрѣшно класна работа, не е употребилъ и половината отъ старанието на срѣдно надарения трудолюбивъ ученикъ, който получава четворка или петица.

Затова, преди да наказваме или да награждаваме, трѣбва да знаемъ, дали постъпващиятъ съзнава ясно извършената постъпка, както и дали се чувствува виновенъ или заслужаващъ награда и похвала. Разбира се, че нѣкои деяния могатъ да се осъзнаятъ като престъпни и грѣшни или веднага следъ извършването имъ, или дълго следъ като сж извършени. Съ осъзнаването на престъпността съ съзнанието се настанява чувство за виновност, разкаяние и гризене на съвѣстта.

Но и когато детето съзнава своята вина, своето прегрѣшение, чувството за виновност е различно силно въ отдѣлнитъ индивиди. Нѣкои деца и за най-невинна или лека простъпка се чувствуватъ много виновни, а други и при по-едри престъпления се признаватъ само за малко виновни и не сж измъчвани отъ чувството за виновност и отговорност, и не ги гризе съвѣстта. Такива индивиди често намиратъ достатъчно мотиви да оправдаятъ постъпката си, да прехвърлятъ другиму вината си и на-

след сж доста спокойни, но вината имъ е все още активна и се проявява било въ промѣненъ начинъ на животъ, било въ по-значителна употреба на алкохолъ, никотинъ и други упойни средства, било въ други невротични болестни прояви. Разни неоправдани страхове, неджзи въ говора, раздразливостъ, несигурностъ, опакостъ и др. се настаняватъ въ всѣкидневния животъ на такива лица и едва когато ги постигне нѣкое „случайно“ нещастие, тѣ получаватъ известно облекчение.

Чувството на виновностъ, значи, не съответствува на простѣпката. Има деца, пѣкъ и възрастни, които и безъ особени простѣпки се чувствуватъ виновни; тѣ сж вѣчно гузни, мислятъ, че нѣкой ще ги обвини въ нѣщо, и очакватъ наказание, което обикновено ги облекчава и освобождава отъ подтискащото ги чувство за виновностъ. Причинитѣ за това необосновано чувство за виновностъ, споредъ нѣкои психолози, се коренятъ въ престѣпни помисли и силни чувствени преживявания отъ ранното детство. Такива лица сами търсятъ да бждатъ наказани и сполучватъ съ разни дребни простѣпки да предизвикатъ по-едри наказания, защото тогава се освобождаватъ отъ виновността си; за тѣхъ наказанието и страданието сж сладка болка. Такива лица често поематъ явната вина на свои близки и другари върху себе си и понасятъ търпеливо и най-жестоки наказания. Нѣкои отъ тѣхъ съ спокойното понасяне на наказаноя се издигатъ предъ другаритѣ си като герои, особено, когато съ простѣпкитѣ си демонстриратъ недоволството на класа или на цѣлото ученичество.

Децата на нѣкои много заети въ работа родители, като се чуаствуватъ изоставени и пренебрегнати, като сж изгладнѣли за родителска обичъ, предизвикватъ, — де по-несъзнателно, де по-съзнателно — родителитѣ си чрезъ нѣкоя палавостъ да ги наказатъ. За такива деца наказанието отъ родители и учители е особено благоволение и внимание, а причиненото страдание се чувствува като милувка. Затова не трѣбва да ни учудва, че по-нѣкога много кротки ученици ненадейно се проявяватъ като палави, немирни и престѣпни. Тѣ, може би, сж такива, за да си изпросятъ малко внимание и любовъ. Единъ прогимназиаленъ ученикъ казваше, че много пжти принуждавалъ любимата си учителка да го вдигне и изпитва чрезъ привидно невнимание и заглеждане къмъ прозореца или задѣване на нѣкой отъ съседитѣ си. Учителката смѣтала, че като го запита за урока, ще го изненада и ще намѣри поводъ да го накаже за невнимание и палавостъ, но винаги била надхитрявана отъ малкия палавецъ.

Първото по-значително душевно или тѣлесно наказание се преживява много трагично почти отъ всички деца, особено ако е незаслужено или несъответно отмѣрено споредъ простѣпката. Ненаказваното дотогава дете изведнѣжъ минава въ категорията на наказванитѣ, огорчениитѣ и обезчестенитѣ и не е чудно, че следъ първото наказание нему сякашъ пада нѣкакво перде-предъ очитѣ, както казва народътъ, и то се счита задължено вече да прегрѣшава и извършва прегрѣшения, защото нѣма вече какво

да губи, следъ като веднѣжъ е загубило качествата си на не-
провиняванъ, честенъ и почтенъ човѣкъ. Всѣко ново прегрѣ-
шение на такъвъ младежъ кара възпитателитѣ да го смѣтатъ
за по-лошъ, отколкото е билъ следъ последната постѣпка, и бър-
затъ съ още по-силно отмѣрени наказания да го спасятъ отъ
„наклонената плоскост“ на покварата, по която мислятъ, че е
трѣгналъ безъ тѣхна вина.

Смѣткитѣ на възпитателитѣ често сж много криви. Тѣ
обикновено мислятъ, че наказанието действува предпазно, за-
щото страданието, причинено отъ него, ще се запази въ съзна-
нието на наказания, ще предизвика страхъ и ще го отклонява
отъ нови прегрѣшения или нарушения на закони, правилници и
забрани. Схващанията на децата, обаче, сж съвсемъ други. Стра-
данието, свързано съ понесеното наказание, ликвидира престѣп-
лението, изкупва прегрѣшението и заличава виновността, но не
въздействува върху поведението; то сякашъ очиства пътя за
нови престѣпления. Самитѣ деца при разпитъ признаватъ¹⁾, че
наказанието, което идва следъ престѣплението, действува като
изкупление, съ което се ликвидира, заличава самото престѣп-
ление. Децата преживяватъ много по-тежко мълчанието, оттег-
лянето на любовта, незначитането отъ страна на възпитателитѣ,
отколкото хокането, глъчката или боя. Често, напр., ученици пред-
почитатъ тѣлесното наказание предъ душевния тормозъ и мо-
лятъ учителя да го бие, но простѣпката имъ да не идва до
ушитѣ на родителитѣ, защото ще имъ се разсърдятъ, ще имъ
мълчатъ и изобщо ще намалятъ любовта си къмъ тѣхъ.

Свикналото съ наказания дете скоро си изработва доста
правилна преценка за отношението между престѣпление и
наказание и когато за една простѣпка получи по-голъмо нака-
зание, напр. вмѣсто две петъ пестници, то се счита въ правото
си да извърши нови престѣпления за полученитѣ въ авансъ три
пестници. За такива деца наказанието е размѣнна монета, чрезъ
която може да се изплащатъ приятни прегрѣшения. Поучителенъ
примѣръ за това е обичаятъ въ нѣкои католишки училища за
награда да се даватъ особени знаци, които се отнематъ при
лошо държане.

Всѣко нормално развиващо се дете има вече къмъ шестата
или седмата си годишна възраст доста ясна представа за пре-
стѣпление и наказание и, ако не е покварено чрезъ неотмѣрени
наказания и незаслужени награди, то за всѣко прегрѣшение
очаква справедливо наказание, защото въ съзнанието му се на-
станява чувство за виновностъ, което нормално се развива въ
разкаяние и желание да се поправи стореното прегрѣшение. Този
моментъ на разкаяние и желание да се поправи сторената па-
костъ е много важенъ и дори единствено важенъ отъ възпита-
телно гледище. Той не се постига чрезъ степенувани наказания,
които идватъ срѣдъ прегрѣшенията, а чрезъ правилното осъз-

¹⁾ Strafe, Strafen, Bestraftwerden въ Einführung in die Heilpädagogik
отъ H. Hanselmann, стр. 525 и пр.

наване престъпността на постъпката и чрезъ силнитѣ чувства на виновностъ и отговорностъ. Разкажанието и свързаното съ него душевно терзание оказватъ много по-силно въздействие върху поведението и характера на питомеца, отколкото самото страдание отъ полученото наказание. Ако това наказание се последва отъ молба, искрена молба за прошка, въздействието е голѣмо, и прошката трѣбва да бѣде дадена, за да се ликвидира прегрѣшението и виновността. Вредно е, обаче, искането прошка, когато не е свързано, не е предизвикано отъ искрено разкаяние. Едно дете казваше веднѣжъ: „Мога да върша всичко, защото, като призная вината си и помоля за прошка, нашитѣ ми прощаватъ.“

Много интересни и поучителни сж изследванията на Карлъ Пипал²⁾, който дава показанията на много деца върху наказанията. Отъ тия показания се вижда още по-нагледно, какъ децата преживяватъ наказанията. Ето нѣколко отъ тия показания.

Малкиятъ 4½-годишенъ палавецъ негодува много, когато майката излѣзе отъ кѣщи безъ да го вземе съ себе си. Бащата употребява всички сръдства, за да го умири, но нищо не помага и затова прибѣгва къмъ тѣй наречената въ Германия „испанска метода“, т. е. слага го на колѣнетѣ си и започва да го бие по дебелитѣ мѣста. Но малкиятъ се изскубва изъ ржцетѣ на бащата и на колѣне съ свити юмруци, съ сълзи на очи и съ задушень отъ яростъ гласъ му казва: „Ти, човѣкомжчителю“. Какво ще кажете за поведението на тоя малчуганъ? Много родители биха казали: „Това е единъ глезлю. Нека на менъ се опита да играе тая комедия; азъ ще му изкарамъ яда!“ А нѣкои майки и бащи биха казали на детето: „Чакай, дѣдо Господъ ще те накаже. Той ще ти изсуши ржцетѣ, ще ти прати нѣкоя болестъ. Дѣдо Коледа нѣма да ти донесе нищо и пр.“ Както виждате, кждето нашето наказание не помага, тамъ сме склонни да призовемъ за съюзникъ единъ жестокъ Богъ. Тукъ детето е реагирало съ сжщитѣ сръдства, съ каквито бащата си послужилъ, но кждето наказаното дете не може да употреби мускулитѣ си, тамъ то свободно може да употреби своитѣ мисли, чувства и своята фантазия.

Ето и други примѣри. Едно 11-годишно момиче казва: „Когато мама или татко ме биятъ, азъ бихъ желала сжщо да ги бия, но не се наемамъ. Веднѣжъ седѣхме по обѣдъ на масата, тогава майка ми зашлеви една плѣсница. Азъ тѣй се разсърдихъ, че бихъ желала да кажа всички псувни на свѣта.“

12-годишно момиче трѣбвало да бѣде наказано съ бой отъ майка си. То избѣгало при леля си. „Мама ме потърси и ме намери при леля. Тя влѣзе въ стаята и искаше да ме бие. Азъ се пѣхнахъ подъ покривкитѣ на леглото и мама започна да бие отгоре, като смѣташе, че бие менъ, но азъ бѣхъ вече се промъкнала при леля. Леля каза: Е, отмъсти ли си най-после? — Защо? — запита мама. — Защото гледай, кжде е това диване,

²⁾ Du Menschenqueler отъ Karl Pipal въ Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik, год. V, стр. 342—360.

тази гарга, тази проклета патка! А азъ си помислихъ: ти си гарга, ти си патка! Защото и азъ бѣхъ разядосана.“

Друго 12-годишно момиче казва, че и то иска да бие, когато го биятъ, но се страхува, че ще го биятъ още повече, затова, като не може да бие, става за дълго време упорито и непокорно.

13-годишно момиче казва: Често сж ме били и винаги съмъ си мислила да бия и азъ, защото човѣкъ никога не бива да остава длъженъ за нѣщо. Когато татко или мама строшатъ нѣщо, никому нищо не се случва, но строша ли азъ и най-малкото нѣщо, веднага получавамъ възнаграждението си. Затова азъ не държа много за боя, но си мисля само: „Еднакво право трѣбва да има за всички.“

13-годишно момиче казва: „Много ме е ядъ, когато ме биятъ. Да бихъ могълъ, и азъ щѣхъ да бия; бихъ зашлевилъ и на мама, и на татка по една плѣсница.“

Такива сж обикновено показанията почти на всички бити деца. Характерно е, че следъ тѣлесното наказание остава една продължителна упоритостъ, инакъ, макаръ че съ наказанието се цели да се избие отъ детето своенравие и упоритостта, за да се свикне на редъ и добри обноси, да се направи податливо на възпитателно въздействие и, преди всичко, да се събуди въ него воля и охота за работа и прилежание. Ето още единъ примѣръ за това въ показанието на едно 11-годишно момиче: „Единъ день се върнахъ вжщи и веднага отидохъ въ плавалнята. Мама дойде и ме прибра. Като се върнахме вжщи, тя влѣзе въ стаята, взе ремъка на татко и тъй ме би, че ремъка остави следи по тѣлото ми. Следъ това каза: „Сега иди да измиешъ сждоветъ и донеси вода.“ Азъ казахъ: „добре, ще ида“, но нищо не направихъ. Тогава мама пакъ дойде при менъ и ме би още по-жестоко, а азъ си помислихъ: „толкова по-добре, сега пѣкъ съвсемъ нищо нѣма да направя.“ Мама каза: „Иди за вода!“ Азъ взехъ сжда, но го оставихъ до вратата и избѣгахъ.“

Много още примѣри могатъ да се приведатъ, въ които ясно се изразява закана на детето за отмъщение. То не рѣдко си мисли: „Чакайте само! Дали нѣма да порастна единъ день, ще видите, дали ще ви дамъ една стотинка.“ Мнозина отъ децата пожелаватъ смъртъ на родителитъ си. А колко се радватъ, когато родителтъ, биейки детето, си удари ржката или се нарани и причини нѣкаква болка или по-голямъ щета, напр. счупи нѣкой сждъ, излѣе течностъ и пр. Тогава децата мислятъ, че providението е наказало лошия родителъ.

По този поводъ ето що казва единъ педагогъ-лѣчителъ: „Родители, искате ли да станете врагове на децата чрезъ боя и да бждете смѣшни? Помислете, вие сами ще носите последствията. Вие чрезъ боя искате да изгоните единъ дяволъ, но вие не го изгонвате. Вие вкарвате още 7 дявола, когато искате да избие единия. Най-после трѣбва да се убедите, че тия 7 дявола се прибавятъ къмъ оня, що е въ детето, и че числото имъ става осемъ. Който бие детето си съ слѣпа яростъ, е на кривъ

пжтъ, защото детето въ това вижда неговата слабостъ и понѣ-кога дори се радва на това. Това чувство на детето, да изкара вънъ отъ себе си могжщия, силния, умния, справедливия и не-погрѣшимия, за какъвто то дотогава е смѣтало възпитателя си, да го възбуди и да го направи да изпадне въ яростъ чрезъ една дяволия или детинщина, това може тѣй да го възрадва, че нака-занието за него да стане съвсемъ незначително и детето да се почувствува по-високо отъ наказателя си."

Още две обстоятелства трѣбва да се подчертаятъ, които сж следствия отъ наказанието: 1) Заплашване съ самоубийство и 2) допълването на майчиното възпитателно изкуство чрезъ ржката на бащата. Почти на всички ни сж известни отъ собственъ опитъ мечтанията на децата за смъртъ и самоубийство, за да накажатъ родителитѣ си, защото любовта, съ която децата сж възнаграждавани въ ранното детство, ги е убедило достатъчно въ не-съмнената ценностъ, каквато тѣ сж за родителитѣ си.

Родителитѣ различно гледатъ на наказанието. Нѣкои майки, напр, гледатъ да ликвидиратъ всички спорове съ децата преди да се е завърналъ бащата вжщи, за да не го сърдятъ и да му приготвятъ приятна семейна обстановка. Други майки пъкъ по-ставятъ бащата на мѣстото на сждията и джелатина, като до-кладватъ и нему предоставятъ да отсжди върху всички спорове, простжпки и недоразумения между майката и децата. Така ба-щата става страшилище, отмѣстителъ, мжчителъ и пр. за децата. Това засилва естествената омраза, що нѣкои момчета иматъ къмъ бащата. Трети видъ отнасяне къмъ детскитѣ грѣшки е, когато единъ отъ родителитѣ играе ролята на безучастенъ, тихъ зри-тель. Такива бащи или майки не се мѣсятъ активно въ наказа-нията, а само насѣскватъ, наливатъ масло въ огъня и, следъ като детето е наказано по тѣхенъ доносъ, взематъ ужъ стра-ната на наказаното дете. Децата скоро схващатъ подлата роля на такъвъ родителъ и го награждаватъ съ смъртна омраза.

Въ семейства съ повече деца играе голѣма роля съперни-чеството между отдѣлнитѣ деца. Ето що разказва едно 11-го-дишно момиче: „Сестра ми получи нови гимнастични гашета, а азъ не. Казахъ на мама: На нея купувашъ, а на мене не. Бѣхъ малко разядосана. Мама ме прати да донеса дърва, а азъ ѝ ка-захъ, че не искамъ, но мама посегна да вземе пржчката. Азъ тръгнахъ съ кошницата къмъ мазето за дърва, но тръшнахъ вра-тата. Тогава мама искаше да ме настигне, за да ми удари една плѣсница, но не можа да ме улучи и се удари, а азъ си поми-слихъ: „тѣй стана добре," защото тя предпочита сестра ми."

Често по-голѣмитѣ деца, които винаги се чувствуватъ пре-небрегнати, търсятъ да злепоставятъ по-малкитѣ си братчета и сестричета и, макаръ да плачатъ, когато ги наказватъ, прежи-вяватъ известно удоволствие отъ наказанието на по-малкитѣ.

И ако децата мжчатъ животнитѣ, това тѣ правятъ не само отъ любопитство, за да видятъ, какъ сж устроени, и отъ незна-ние, че животнитѣ сжщо страдатъ, но твърде често още и за-това, че чрезъ тия мжчения тѣ намиратъ, кому да си отмѣстятъ,

пък и децата се чувствуват по-силни отъ животнитѣ. При едно допитване въ едно училище, дали лошитѣ деца трѣбва да се наказватъ, ето какъ се произнасятъ три момчета: „Само животни трѣбва да се биятъ, а не и децата, защото децата иматъ разумъ; децата не сж животни, само животни се биятъ и животнитѣ сж дадени да се биятъ.“ Затова често животнитѣ ставатъ нещастна жертва на изплъзване на детския афектъ.

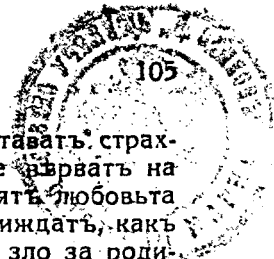
Учителътъ Пипалъ задалъ на 89 ученика и на 83 ученички на възраст отъ 11 до 14 години следнитѣ въпроси, на които трѣбвало да отговорятъ писмено: 1) Трѣбва ли да бждатъ бити децата, които сж сторили нѣщо? 2) Има ли по-добри наказания? Кои предлагашъ? 3) Какво става дете, което много е бито? 4) Можешъ ли да напишешъ, какво мислишъ, когато те биятъ?

На първия въпросъ 80 деца сж отговорили съ „не“ и 9 съ „да“. Ето какъ се обосновава отрицателниятъ отговоръ: „Не е добре, когато биятъ детето, защото боли, много боли; може да вреди, защото детето загубва ума си; защото не е красиво и е недостойно за децата; защото само животнитѣ се биятъ, децата не сж животни; защото съ боя децата ставатъ глупави и гледатъ на всичко зле; защото може да се мине и безъ бой.“ А положителниятъ отговоръ се мотивира така: „Защото при нѣкои деца не може безъ бой; защото иначе не слушатъ баща си и майка си; като ги биятъ веднѣжъ, тѣ вече не вършатъ сжщото, защото запомнятъ боя и ставатъ по-прилежни; ако детето не слуша, трѣбва да се бие по задника.“

Всички момчета се изказали противъ боя. Тѣхнитѣ отговори сж по-обосновани. Тѣ, напр., намиратъ, че боятъ не е здравословенъ и дразни кожата, може да стане навикъ за детето и тогава отъ него нищо нѣма да стане; или пъкъ казватъ, че децата чрезъ боя само се дразнятъ и се учатъ да лъжатъ; децата чрезъ боя не ставатъ по-добри и по-умни.

При втория въпросъ момчетата най-много препоръчватъ наказанието чрезъ писане на нѣщо, а следъ това идватъ следнитѣ наказания: домашенъ арестъ, запиране въ мазето, лишаване отъ участие въ излетъ, извършване на неприятна работа, която не е вредна, да не ходи на кино, да не го поглеждатъ, да не му се изпълняватъ нѣкои желания. Срѣщатъ се и тѣлесни наказания: на колѣне, опнати рѣце съ тежести на тѣхъ, връзване въ леглото, единъ день постене и пр. И момчетата препоръчватъ често домашния арестъ, а по-рѣдко наказание чрезъ писане. Тѣ по-рѣдко препоръчватъ тѣлесни наказания. Три момчета препоръчватъ „правъ въ жгѣла“, 7 сж за домашна работа: носене дърва и вжглища отъ мазето, чистене на кухнята и кокошарника. Повечето препоръчватъ лишаването отъ удоволствие — кино, сладки, гимнастика, гледане на криво отъ възпитателя, което болѣло повече отъ боя. Много голѣмо наказание за момчетата е, ако майката не имъ говори и не ги кара да вършатъ нищо въ къщи.

На въпроса, какво става детето, което е много бито, децата отговарятъ: „Боятъ рѣдко помага; децата оглупяватъ, оглу-

ставатъ или осакатяватъ за презъ цѣль животъ; ставатъ страхливи, плашливи, нервни, недовѣрчиви, несретни, не вѣрватъ на силитѣ си, чувствуватъ се глупави, отритнати, губятъ любовта и довѣрието въ родителитѣ си; отчаяни сж, като виждатъ, какъ другитѣ напредватъ, ставатъ непослушни, мислятъ зло за родителитѣ си, малко се грижатъ за тѣхъ; ставатъ твърдоглави, упорити, своенравни, злобни, страхуватъ се отъ хората, ставатъ зловолни, коварни, покварени, заядливи; иматъ зли мисли, ставатъ нахални и още по-непослушни и лесно се подвеждатъ къмъ зло. Чрезъ боя повечето ставатъ лъжци отъ страхъ да не ги биятъ. Други пъкъ задебеляватъ, и боятъ вече не имъ действува, тѣ ставатъ гамени, а когато порастнатъ, ставатъ груби и сурови. Може да жертвуватъ и живота си, мислятъ, какъ да се самоубиятъ. И най-после: „Деца, които сж били бити, не ставатъ нито на косъмъ по-добри; тогава въ менъ се събужда упоритостта повече и тогава мога да сторя всичко.“ „Не станахъ по-добъръ, като ме биха.“

На четвъртия въпросъ — какво мислятъ децата, когато ги биятъ? — децата отговарятъ съ голѣма съпротива; мнозина дори не сж отговорили. Едно 13-годишно момче казва: „Не мога да го напиша.“ Най-трудно отговарятъ ония деца, които най-много биха имали, какво да кажатъ. Въ началото тѣ сж предпазливи въ изразитѣ си, но по-после пишатъ усърдно. Въ тѣхнитѣ показания се откриватъ ядъ, яростъ и желание за отмъщение. Ето що пишатъ нѣкои: „Когато ме биятъ, азъ си мисля: сега за отмъщение ще направя сжщата пакостъ още единъ пжтъ, но ако ми кажатъ съ добро, тогава азъ вече не го правя.“ „Азъ ще си отплатя; или пъкъ си мисля, какъ да умра.“ „Ако изглупѣя, за моитѣ родители ще е още по-зле.“ „Мисля си, това е отъ ядъ; не би трѣбвало да ме биятъ.“ Има и такива отговори: „Да не бѣхъ вършилъ това, нѣмаше да ме биятъ,“ или: „Нищо, когато порастна, може би ще бжда благодаренъ на родителитѣ си, но не винаги мисля така“

Момчетата даватъ повече показания. Покрай ядъ, омраза, яростъ и планове за отмъщение, въ тѣхнитѣ отговори се срѣща често и срамътъ. „Когато ме биятъ, започвамъ така силно да рева, че всички съседи ме чуватъ. Майка ми става още по-строга. Тогава съседитѣ ми се смѣятъ, и менъ ме е срамъ. Не смѣя да излѣза на двора. Това ме ядосва още повече, като помисля, че трѣбва да остана вкжщи. Често си мисля: нѣма да съмъ нахална къмъ родителитѣ си, тогава тѣ нѣма да ме биятъ. Но като се разсърдя, тогава ми идва нѣкоя лоша и нахална дума, казвамъ я и тѣ ме биятъ.“ Интересно е, какво казва едно 14-годишно момиче: „Отдавна бѣше, когато ме биха, но ще разкажа, какво си мислѣхъ тогава. Съжалявахъ много за това, що бѣхъ направила, и си казахъ: другъ пжтъ нѣма да го правя. Но дълбоко въ менъ имахъ единъ таенъ ядъ и си мислѣхъ — нѣма да купя нищо за именния день на мама.“ Много момичета изпитватъ срамъ отъ наказанието, защото, може би, тѣхнитѣ приятели ще узнаятъ, че сж бити; срамуватъ се отъ възрастни хора, които

сж тъй любопитни и се присмиватъ тъй знаменателно; срамуватъ се отъ родителитѣ си, отъ хората изобщо и, най-после, отъ себе си.

Отъ тия показания се вижда, че тѣлесното наказание се осжда отъ самитѣ деца. Трѣбва да се щади детското чувство за срамъ, защото то често е много по-деликатно, отколкото ние можемъ да си представимъ. Ето, напр., какво едно 4½-годишно дете: то било на пързалката; било много весело, но следъ малко започнало да настоява да си отиде. Майката пита, защо, но то мълчи. Едва вечерята то казало на слугината, съ която е по-интимно, че въ гърба му падналъ снѣгъ, но не искало да каже на майка си, защото я знае, че е много нервна и може да го изругае предъ толкова хора, за което то ще трѣбва да се срамува. Сжщиятъ малчуганъ казалъ веднѣжъ на майка си: „Каква си! — ту много ме обичашъ, ту пъкъ ме гълчишъ за дребни работи!“ Този малъкъ човѣкъ забелязалъ непоследовността на майката, отъ която страдатъ толкова много родители и учители, които ту позволяватъ нѣщо, ту го забраняватъ.

Чувствителността на децата къмъ наказанието не трѣбва да се претяпява чрезъ силни и особено не чрезъ тѣлесни наказания, а трѣбва да се използва, за да се доведе детето до положението, да разбере, че не трѣбва да прави престѣпление. Разбирането не всѣкога сполучва съ много думи. Тукъ трѣбва тактъ и умение и вживяване въ детското съзнание, изчакване удобния моментъ и консеквентно реагиране на детскитѣ постѣпки. Напр., детето да почувствува недоволството на възпитателя отъ собствената си постѣпка. Ето още единъ примѣръ. Малкиятъ Петъръ, на 5 години и половина, посипалъ малкия си братъ съ пѣськъ, но майка му не го наказала за това, а само прибрала малкия, за да го изчисти. Следъ половинъ часъ идватъ гости съ едно дете. Майката дала на децата бисквити и повикала сжщо и Петъръ. Той казалъ: „Добре, но на малкитѣ ще дамъ по две бисквитчета, а останалитѣ ще ги изямъ самъ.“ И той изялъ 9 бисквити. Майката не казала нищо, но промѣнила настроението си, станала натжжена и не поглеждала Петърча. Съ това настроение тя останала до вечерята. При лягане Петърчо отишълъ при нея, притисналъ се ъ бузата ѣ, заплакалъ и казалъ: „Вече нѣма да ямъ толкова бисквити.“ Доброто държане на майката предизвикало разкаяние у малкия и постигнала по-добри възпитателни резултати, отколкото ако бѣше употребила тѣлесно наказание.

Отъ казаното по-горе, и особено отъ приведенитѣ показания на наказвани деца, се вижда, че децата преживяватъ много индивидуално налаганитѣ имъ наказания и даванитѣ имъ награди, но че детскитѣ преживявания съвсемъ не съответствуватъ на преживяванията на възрастнитѣ, които наказватъ или награждаватъ. Затова както наградитѣ, така и наказанията, трѣбва да се употребяватъ съ повече размисълъ, безъ изпадане въ афектно състояние, което винаги отъ наказанието прави отмъщение, а отъ наградитѣ — неправилно отмѣрена отплата. Наградитѣ и наказанията сж възпитателни срѣдства съ несигурни и не винаги предварително преценими възпитателни резултати.

Цв. П.

Психология на принудата

I

Всѣки отъ насъ е преживѣлъ това, което наричаме принуда, и знае, че тя се отличава съ следното: Принудата е налице, когато имаме най-малкото двама хора, отъ които единиятъ налага на другия, въпрѣки неговата разумна воля, да извърши или понесе известно действие, съ което той не е съгласенъ, или да се въздържи отъ действие, което той желае да извърши. Въ основата на принудата обикновено лежатъ застрашени интереси на принудения, заради които той по неволя търпи или върши наложеното му бездействие. Принудата, въ края на краищата, често се основава върху силата — тѣлесна духовна или икономическа — съ която разполага принудителятъ. Примѣри за принуда. Едно лице А набива друго лице Б. Въ този случай принудата се гради върху тѣлесното надмощие на А, благодарение на физическата сила, съ която разполага, или на оржжието, което има. Въ другъ случай принудителятъ налага, напр., на лицето В. да не играе, да не пише или да му даде частъ отъ свои вещи, защото е готовъ да го лиши отъ блага, които сж важни за В, но сж въ властта на принудителя — разходка, храна или др. Ако хората биха били равни по сили и възможности, вкл. и по духовни сили, принудата би била невъзможна. Но особено би било невъзможно нейното използване, ако всички действуваха разумно, или имаха еднакво нравствено отношение къмъ нея — отвращение. За нещастие, има люде, които вършатъ неразумни действия и създаватъ условия за нейното приложение отъ страна на застрашенитѣ. Сжщо така има и люде, които сж нравствено тжни и не схващатъ унижението, което принудата държи въ себе си за човѣшката личностъ, а отъ тамъ за културата.

Пита се: Какъ реагиратъ младитѣ спрямо принудата? Този въпросъ има както психологическа, така и образователна стойностъ, а отъ тамъ и обществено-културно значение. Затова нека го освѣтлимъ колкото се може по-добре. Но освѣтлението е възможно само възъ основа на факти, заети отъ живота на младитѣ. Ето такива.

Фактъ № 1, многократно провѣренъ отъ мене лично, относно деца отъ двата пола и най-различни семейни и обществени срѣди. Замахна ли умишлено къмъ дете на една-две години така, че давамъ видъ като че ли ще го ударя, съ неизбежността на рефлекса, детето отговаря незабавно на замахването съ замахване. Ударя ли го слабо, и то отговаря на слабия ударъ съ слабъ ударъ. Ударя ли го силно, и то удря силно. Изключение въ тази посока има само тогава, когато детето разбере, че това е игра, или то е много страхливо. Иначе не само посочената реакция е неизбежна, но всѣко дете въ такива случаи преживява силни отрицателни чувства, които понѣкога преминаватъ въ афектъ —

недоволство, злоба, гнѣвъ, та дори яростъ. Ако детето може да говори вече, то често говори живо, подчертано: „Лошъ!“

Фактъ № 2. Момиче на 4 години. Като се връща еднѣжъ, майката намира, че то е надраскало току-що полираното писалище въ стаята на бащата. Майката, жена съ висше образование, укорява детето и иска, то да ѝ обещае, че нѣма вече да драска. Детето обещава, но, като остава самò, отново драска по писалището и закрива драскотинитѣ съ покривка. Майката съобщава на бащата, и той набива доста силно детето по ржцетѣ.

Но какво става следъ това? Останало самò, детето отива при писалището и, безъ да забелязва, че майката го наблюдава, почва да го рита и удря, да плюе по него и говори, че не го обича, че то е гадно. Тѣзи прояви се повтарятъ нѣколко пѣти и изчезватъ, когато родителитѣ преставатъ да биятъ детето за драскането.

Фактъ № 3. Момче на образовани родители — бащата българинъ, а майката англичанка. То е 5-годишно. Отивамъ по работа въ едно жилище, където и това момче често идва. Като ме вижда презъ стъклата на терасата, кой знае по какви причини, заключи вратата на стаята, дето трѣбваше да влѣза, извади ключа и, застанало предъ стъклото на вратата съ ржце отзадъ, гледаше упорито и повтаряше: „Нѣма да ти отключа.“ Намѣсиха се възрастни и трѣбваше дълго да го увещаватъ докато се съгласи да отключи. Като влѣзохъ, казахъ спокойно на това, иначе много внимателно, момченце: „Ти не ми позволявашъ да влѣза. Тогава азъ пъкъ ще те изнеса отъ тази стая. Не искамъ да бждешъ тукъ.“ „Не можешъ,“ ми отговори то съ жестокъ блѣсъкъ въ погледа. „Мога“, му казахъ спокойно, но твърдо, и решихъ да направя опитъ съ него — привидно да упражня *насиліе* върху него. Съ погледъ дадохъ на възрастнитѣ да разбератъ, че ще правя опитъ съ него. Безъ колебание, но спокойно, приближихъ момченцето, то застана упорито срещу мене, вземахъ го и го понесохъ навънъ. Момченцето потърси съ погледъ съдействието на възрастнитѣ, но тѣ останаха спокойно по мѣстата си. Тогава то отговори съ следната система отъ бѣсни реакции. Опита си да се изтръгне отъ ржцетѣ ми, но като не успѣ, почна да драще и хапе, да рита и удря. Азъ бавно го изнасяхъ. По едно време ухапа ржката ми презъ ржкава на палтото и стискаше съ яростъ. После се оказа, че зжбчетата му сж оставили разкържавени следи. Отъ очитѣ му излизаха искри на злоба. Напраздно неговитѣ роднини, които то обичаше, се стремѣха да го успокоятъ или да го укорятъ. То бѣ глухо и слѣпо за всѣко въздействие. Извършеното отъ моя страна бѣ достатъчно — безъ да проявявамъ каквото и да било недоволство отъ неговото държане, оставихъ го и почнахъ да разглеждамъ драсканицитѣ и следитѣ отъ ухапването по ржцетѣ си. Възрастнитѣ дойдоха при мене, гледаха съ почуда следитѣ по ржцетѣ ми, опитаха се да укорятъ момченцето. Канѣха го да се извини. Напраздно. То стоеше малко настрана и съ дивъ, гнѣвенъ погледъ говорѣше: „А той защо искаше да ме изнесе вънъ?! Нѣма да

се извиня.“ Не се извини. Майката го гледаше изненадано и мълвеше: „Никога не съм подозирала, че Ж. може така да се проявява.“

Факт № 4. Момче на 6 години. Дете на образовани родители, което никога не се е проявявало зле. Идват гости. То показва играчките си. Един от гостите почва игра с една от играчките му — вдига я високо, крие я зад себе си и другаде, говори, че ще я отнесе на своето дете. А тази играчка е нова за детето и то я цени особено много. То иска все по-настойчиво да я вземе — тича след нея, хвърля се към ръката на госта, иска я, опитва се да я грабне. Отначало детето е спокойно, но после, колкото повече се убеждава, че е въ състояние да я вземе — силите на възрастния далеч не надхвърлят силите на детето, толкова по-силно се ожесточава. Идва моментът, когато то чувства *безсилието* си да изтръгне любимата си играчка. Тогава става нещо, което нито родителите, нито който и да е от близките е очаквал. Това момченце, иначе толкова спокойно и с добро държане, застава пред госта, подпирател на колелетата си и така силно изплъзва езика си, широко отворило уста и с такова злостно, необикновено изражение на лицето, че майката на първо време помисля, че не му е добре и ще повръща. Но от глухото му, пропито с ярост и отвращение към госта, ръмжение тя скоро се убеждава, че детето е жертва на припадък от ярост. Застава на страна и го гледа. Всички са изненадани, вкл. и госта, който му оставя играчката до него и го наблюдава. Детето дълго не я вижда, нито чува какво му се говори и, без да променя заетата поза, все така с изплъзен език, гледа безумно от гнев към госта.

Факт № 5. Момче, което мога често да наблюдавамъ докато е въ II, III и IV отд. То има брат студент, който, ту на шега, ту наистина, упражнява различна по вид, степен, място и време принуда върху него. Момчето е познато като олицетворение на спокойствие и добро държане спрямо деца и възрастни. То е любимец на много отдели лица или на цели семейства. Но ето, че братът, въпреки всички съвети и искания, си позволява да бие момчето, да му взема насила вещи и играчки, книги, които то чете, пари и др., или пък, заплашвайки го, че ще го бие, че ще му отнеме вещи, които то цени, а сж му дадени от брата, принуждава го да извършва действия, с които то съвсем не е съгласно.

Какъ реагира това толкова миролюбиво момче относно многократната и разнообразна принуда? Една от неговите реакции: дълго се чувства подтиснато и няма охота за никаква работа плаче, мълчи, страни от близките си, не се храни, а за игра и дума не може да става. Тази реакция му е свойствена най-вече въ II кл. Друга форма на неговите неизбежни реакции: упорито отказва да изпълни волята на брата си — принудител и започва нравствена отбрана въ духа на следното: „Опитвамъ ли се азъ да те принуждавамъ? Не съмъ ти нито слуга, нито робъ. Остави ме на спокойствие. Не желая нищо да ми давашъ занапредъ.“

Колкото по-възрастно става момчето, толкова по-често реагира по този начинъ. Когато братътъ се опитва да го блъсне или удари, то се стреми да отблъгне или отстрани нежеланитѣ действия.

Трета проява въ отговоръ на принудата отъ страна на брата. Колкото по-възрастно става момчето, толкова по-честа става тази проява: види ли или чуе, че братътъ идва, то дърпа всичко, което братътъ може да пожелае да му вземе, макаръ и да се е занимавало съ него съ най-голѣмо увлѣчение (книга, която чете; играчки, съ които се занимава; спестени пари, които брое и пресмѣта, какво ще си направи), дава знакъ на околнитѣ да мълчатъ и не говорятъ нищо и се преструва, че е бездействиувало. Нѣщо повече, това откровено дете въ отношенията си съ всички хора, които не се опитватъ да го принуждаватъ, съвсемъ съзнателно и системно построява мрежа отъ лъжи, не само когато братътъ въ момента упражнява принуда върху него, но и тогава, когато той е далечъ отъ него по пространство и време, но то е придобило (или извършило) дейность, която може да даде поводъ на брата му да го принуждава. За да се спаси отъ принудата, то си поставя задача часове и дни по-рано и обмисля какъ да говори и се държи, когато дойде братътъ, за да не издаде, че притежава какво да е, което би му позволило да го принуждава. Нѣщо повече, излага своя планъ за защита на родителитѣ си и търси тѣхното съучастие. Така то води двойствено съществуване: едно, предъ всички свои близки и познати, които зачитатъ личността му, и друго, предъ брата, когато лъжата, лицемѣрието, недочуването и недоглеждането, както и всичко друго отъ този родъ, е основа на мисли, чувства и действия.

Четвъртата и последна проява, която ваадѣ времето, е отъ края на III класъ и началото на IV кл., се характеризира съ следното: Остане ли само съ родителитѣ си, следъ като братътъ е упражнилъ нѣкаква степенъ или форма на принуда върху него, момчето гласно и шумно изразява недоволството си отъ начина на отнасяне къмъ него и му се заканва. Дори и въ негово присѣствие то си позволява да протестира, изправя се смѣло и дръзко предъ своя принудителъ и му подчертава необходимостта да се държи добре съ него. Но онова, което е най-характерно за случая е, че близкитѣ му го виждатъ когато братътъ спи, момчето застава до леглото му, *гледа го гнѣвно, мѣлава за-кани и му сочи стиснати пестници*. Види ли, че тѣ сж забелязали тия му действия, то се смѣе и обяснява: „Скоро ще порастна и тогава той ще види! Какъ така ще върши съ мене, каквото си иска, а азъ ще му прощавамъ?!“

Фактъ № 6. Студентка първа година, която е вземала зрѣлостно свидетелство съ отличенъ. Има братъ по-възрастенъ, който е въ чужбина. Съ него нито си пише, нито обича да говори за него съ родители и други близки хора. Подобно нейно поведение ми се вижда странно. Толкова повече, че тя никога съ нищо не е дала досега да се разбере, че е равнодушна къмъ близ-

китъ си. Проучавамъ отношенията между брата и сестрата до като сестрата е била въ гимназията и основното училище. Става ясно, че братътъ по подобие на онзи отъ случай № 5. постоянно се е бъркалъ въ живота и работата на сестрата, безъ това да е било по нейното желание. Запитахъ я веднъжъ, защо толкова малко се интересува отъ брата си въ чужбина. Съ несвойствено и ледено спокойствие, студентката каза само тия нѣколко думи: „Като дете и момиче той вѣчно ме тормозѣше“. Стана и излѣзе. Като се върна, почна разговоръ на съвършено друга тема и никога следъ това не пожела да се засегне сѣщия въпросъ.

Последенъ фактъ, № 7. Професоръ отъ университета се държи зле съ студенти и студентки. Тѣй като тѣ зависятъ отъ него, принудени сѣ да мълчатъ и понасятъ грубоститѣ и обидитѣ му, макаръ че той често засѣга човѣшкото имъ достойнство. Тази принуда години понасяна, постепенно дава своитѣ неизбѣжни плодове: когато нѣкои отъ бившитѣ студенти сѣ въ Стажантския институтъ и става дума за професора, има лица, които изпадатъ въ истинска яростъ и молятъ да не се говори за него или изсипватъ по неговъ адресъ такива обвинения, че предъ смутителя се очертава нѣкакъвъ нечовѣшки образъ по жестокостъ.

II

Какво ни разкрива проучаването на изнесенитѣ факти, които сѣ само малкъ брой отъ ония, които могатъ да се посочатъ? Първо. Нѣма възраст отъ живота на младитѣ, презъ която тѣ да сѣ доволни отъ принудата или да се отнасятъ пасивно къмъ нейното упражняване. Обратно. Отъ най-ранна възраст детето реагира по единъ или другъ начинъ противъ принудата (фактъ № 1). Наистина, както установява Уатсонъ, реакцията противъ принудата се почва, бихме могли да кажемъ, съ раждането на на детето. Този авторъ прави такива опити съ 4—5 месечни деца: свива ржчикитѣ имъ къмъ рамото и ги държи така доста време. Детето почва да преживява неприятностъ, после безпокойство и завършва съ гнѣвъ — плачъ и викове.

Второ. Отначало реакцията на детето противъ принудата е чисто рефлексна, но съ течение на времето постепенно се осъзнава и реагирането противъ нея отъ несъзнателно, става както идейно, така и дѣлово. Детето не само се стреми да отстрани принудата отъ себе си, но си създава и идеи, чрезъ които се брани отъ принудата. Този е именно смисълътъ на това „Лошъ!“ което детето следъ една година хвърля въ лицето на принудителя или на онова, което 4 годишното момиче (фактъ № 2) не само върши, но и говори по „адресъ“ на писалището, а именно, че не го обича, че то е гадно. Тази идейна борба съ принудата се засилва и задълбочава съ увеличение на възрастта до като се стигне до тамъ, че младитѣ си създаватъ постепенно система отъ идеи, насочени противъ принудата.

(Ф. № 5). Това момче се стреми да обоснове, защо не бива братътъ му да го принуждава: „Опитвамъ ли се азъ да те принуждавамъ?“ Или си създава мрежа отъ идеи (лъжи и др.),

чрез които се отбранява. Разбира се, когато младитѣ навършат пълнолѣтие, тѣ иматъ вече сжщински свѣтогледъ, насоченъ противъ принудата, т. е. въ висша степенъ сж си уяснили защо не бива да се упражнява принуда спрямо тѣхъ и какъ следва да се борятъ съ нея.

Четвърто. Съ увеличение на възрастта и културата на младитѣ, увеличава се по сила, дълбочина и постоянство реакцията на младитѣ противъ принудата. Докато реакцията имъ отначало е преди всичко физиологична и затова носи рефлексенъ характеръ, придружава се съ чувства, но не и съ идеи относително взето слаба е, съ течението на времето става обратното: реакцията противъ принудата става все по-силна, дори бурна.

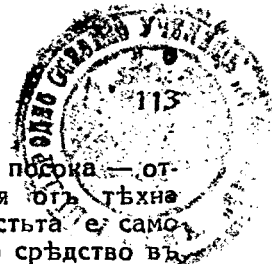
(Фактъ № 3 — момчето, което хапе); недѣлима е отъ силни чувства, та дори отъ афекти.

(Факти № 3 и 4); все по-често се придружава отъ идеи, насочени противъ нея и завършва съ здраво установени възгледи въ тази посока; отначало реакцията има по скоро характеръ на пасивна отбрана (страхъ и отбѣгване принудителя; неразположение къмъ него и мълчание) съ изграждане на личността се преминава къмъ дейна отбрана (протеста противъ принудата, отклонение на ударитѣ), а завършва съ готовностъ, на принудата да се отговори съ принуда — идейно нападение и дѣлово. (Фактъ № 5).

Пето. Засилването на реакцията противъ принудата постепенно става не само идейна, но тази обща идейна реакция се диференцира и придобива ясно очертанъ нравственъ характеръ. Така, докато детето до една година и дълго следъ това обикновено не преценява принудата и не я окачествява като нѣщо неестествено и нежелателно, по-късно младитѣ иматъ вече опредѣлено нравствено отношение къмъ нея. Така, едногодишното дете, което може вече да говори произнася „лошъ“ по адресъ на принудителя си: 5 годишното момче (ф. № 9) заявява „нѣма да се извиня;“ III класникътъ (ф. № 5) подчертава: „Не съмъ ти нито слуга, нито робъ;“ студентката се отчуждава отъ брат си и обосновава това си поведение (ф. № 6); а стажантитѣ иматъ строго отрицателно поведение спрямо своя професоръ (ф. № 7).

Това разграничено и обсъдено нравствено отношение сирамо принудата си свързва органически все по-силно и по-дълбоко съ строго опредѣлено и трайно поведение спрямо нея — младитѣ не могатъ да я понасятъ и затова кждето и да се яви принудата, подъ каквато и форма да е тя, тѣ иматъ отрицателно отношение къмъ нея дори и тогава, когато преди години е упражнявана. (Фактъ № 6 и 7).

Отрицателното влияние на принудата върху изграждането на нравствената личностъ като частъ на една нравствено споена общностъ заслужава особено внимание. Всички посочени случаи, безъ изключение, ни позволяватъ да разкриемъ: отчуждаватъ се малолѣтнитѣ отъ ония, които упражняватъ принудата и тѣ, дори и да искатъ или да могатъ да упражняватъ положително влия-

ние върху тях, прѣчатъ сами на себе си въ тази посока — отчуждениятъ има недостъпна душа за въздействия отъ тяхна страна. Но съ това не се приключва. Отчуждеността е само едно отъ сръдствата за самозащита. Още по-силно сръдство въ тази насока сж отрицателнитѣ чувства къмъ принудителя: страхъ, недоволство, злоба, ненавистъ, гнѣвъ и яростъ, отвращение и др. По този начинъ когато принудата е системна и трайна, тя неизбѣжно налага на младитѣ да преживяватъ едни отъ други по-трайни и по-отрицателни отъ нравствено гледище чувства, тѣ ставатъ привични за тяхъ и потискатъ проявата на положителнитѣ чувства.

Но чувствата никога не се развиватъ самостоятелно: тѣ сж органически свързани съ идеи, наклонности, навици, желания, планове и задачи, които сж въ хармония съ тяхъ. И наистина, принудата благоприятствува навика и наклоността да се лъже и лицемерни, да се кроятъ планове за отмъщение, потребността да се изпитва удоволствие при мисълта за бждеща отплата или саморазправа, при която унижениятъ чрезъ принудата тържествува. По този начинъ принудата подкопава изоснова нравствения развой, разкъсва връзките между младитѣ и околнитѣ и създава атмосфера на вражда и борба.

Отъ нравствено гледище принудата води и до една друга не по-малко опасна последица — едни индивиди тя подтиква къмъ борба, а други — сломява и обезличава. Природата винаги пробужда съзнание и чувство за малоценностъ, но колкото по-млади сж малолѣтнитѣ, колкото по-незрѣли сж духовно, толкова по-дълго тя ги парализира: губятъ охота за работа, не върватъ въ себе си, не виждатъ смисълъ на онова, което вършатъ. Не еднѣжъ съмъ наблюдавалъ: млади, върху които е упражнена принуда, дълго следъ това не могатъ съ нищо да се ваематъ, опротивѣла имъ е дори и любимата работа. Ето защо, ако принудата е трайна, тя подравя дори и охота да се живѣе.

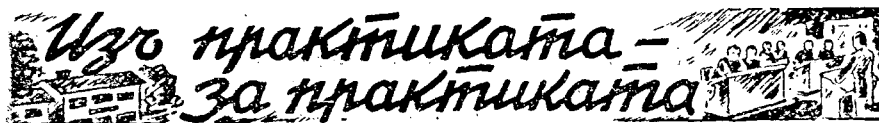
Шесто. Ако принудата става причина младитѣ отрано да реагиратъ съ отрицателни отъ културно гледище прояви; ако тя съдействува да се развива коравосърдечие и неподатливостъ на влияние, жажда за отмъщение и готовностъ за груба саморазправа; ако тя унищожава връзките между млади и възрастни, като раздробява групата на враждуващи страни, то е ясно, че като синтезираща реакция противъ нея се явява неподатливостта на младитѣ да се поддаватъ на образователно въздействие. Или принудата когато се упражнява отъ образователи, ощетява поне отчасти или напълно образованието.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разбира се, между всички посочени реакции противъ принудата има органическа функционална зависимостъ. Така рефлексивниятъ характеръ на реакцията противъ нея е основата, върху която се изграждатъ всички останали. Реагирайки противъ принудата, детето постепенно я осъзнава като зловредна за себе

си; настройва се противъ нея; създава си идеи, навици, наклонности и поведение, за да се защитава, а то ще рече, реакцията противъ нея се засилва; всичко това води по необходимостъ до нравственото нараняване на личността — до обезличаване или до култивиране на малоценни отъ обществено и културно гледище идеи, чувства и поведение; съ други думи, ощетява се образованието.

Какъ би трѣбвало да се действа отъ страна на образователитѣ въ дома и училището, за да не се използва принудата спрямо младитѣ? Каква подготовка трѣбва да иматъ тѣ, за да могатъ да използватъ други сръдства за въздействие вмѣсто принудата? Какви последици подготвя принудата за живота и културата? Това сж въпроси, които надхвърлятъ моята задача — да разкрия *какво психологията на принудата*. Посоченитѣ въпроси сж важни, но тѣ ни отвеждатъ въ областта на педагогията и обществения животъ и могатъ да бждатъ обектъ на други статии.

Нено П. Тодоровъ — с. Александрово, Свищовско

Обемъ на учебната стая

(Лекция въ духа на творческия образователенъ процесъ)

Тоя път третокласниците бѣха попрекалили малко и вдигнали прахъ. Тсва ми даде поводъ да заведемъ съ тяхъ беседа за нуждата отъ чистъ въздухъ и количеството въздухъ необходимо за единъ ученикъ презъ единъ учебенъ часъ. Изтъкна се, че за да отговаря на хигиеническия изисквания, класната стая трѣбва да съдържа по 5—6 куб. метра въздухъ на ученикъ. Неусѣтно предъ учениците изпъкна въпросъ: отговаря ли тяхната класна стая на тия условия. И тѣ не закъснѣха да пожелаятъ това — нѣколко по-нетърпеливи предложиха да проверимъ.

— Добре, проверете! — имъ казахъ.

Настъпи тишина, въ която само мисълта работи. И не следъ дълго нѣколко глави се повдигнаха. По лицата се четеше неудоволствие, затруднение.

— Не може, г. Т.!

— Защо да не може?

— За да проверимъ, трѣбва да знаемъ колко куб. метра въздухъ има въ стаята.

— Вие говорите за кубически метъръ. Каква мѣрка е той?

— Кубически метъръ е кубъ съ рѣбъ единъ метъръ и ни служи за измѣрване пространство (обемъ).

— Помислете, какъ ще намѣримъ колко куб. метра въздухъ има въ вашата стая?

Настъпи голѣмо затруднение, което се четеше по лицата на учениците. И тѣ мълкомъ поискаха моята помощъ.

— Не се ли досѣщате какъ ще стане това? ... Кажете, колко куб. метри можемъ да наредимъ върху пода?

— Ще наредимъ 48 куб. метра, защото върху всѣки квадратенъ метъръ ще сложимъ по единъ куб. метъръ.

— До тавана ще наредимъ още три реда, — се обадиха други, — всичко ще наредимъ 4 реда по 48 куб. метра или всичко 192 куб. метра.

— Кажете тогава какъ се намира обема на класната стая?

— Обемътъ на класната стая се намира като умножимъ лицето на основата по височината.

— Съ други думи?

— Обемътъ на кл. стая се намира като умножимъ измѣрението й.

Правилото се записа въ тетрадите.

— Изчислете сега по колко куб. м. въздухъ се пада на всѣки единъ отъ васъ!

— По 4.570 кул. м., — бърза да съобщи Н.

— Кажете сега какво научихте този часъ?

— Този часъ ние научихме какъ се намира обема на кл. стая.

— Запишете си това въ тетрадкитъ на празния редъ оставенъ въ началото на страницата!

За домашно упражнение поржчахъ на ученицитъ да намѣрятъ обема на тѣхната спална стая¹⁾.

Както вижда читателятъ азъ не поставихъ целта въ началото на урока. При така създадената образователна обстановка тя е не само неумѣтна, но и излишна. Въмѣсто задаване на целъ азъ неусѣтно натъкнахъ ученицитъ на една проблема — да провѣрятъ отговаря ли тѣхната класна стая на хигиеническитъ изисквания. Разрешаването на така поставената проблема изправя ученицитъ предъ друга — какъ се намира кубическото съдържание на стаята. Чувството на неудоволствие породено отъ тази неяснота на новото, дава подтикъ за търсене изходъ отъ това положение, ученицитъ се опитватъ да разрешатъ проблемата. И понеже личниятъ имъ опитъ не бѣ достатъченъ за разрешението ѝ, тѣ потърсиха моята помощ. Но азъ не имъ дадохъ новото наготово, а само насочихъ мисълта имъ въ правъ пжтъ. Следъ разрешението на проблемата настѣпи успокоение, което премина въ чувство на радостъ. И целта на урока дойда като естественъ завършекъ на работата презъ часа.

Съвсемъ друга насока щѣше да вземе работата, ако бѣхъ поставилъ целта въ началото на урока, както обикновено се постѣпва днесъ. Въ такъвъ случай трѣбваше да започна отъ изясняване на понятията обемъ и единици за измѣрването му, и накрая да имъ дамъ наготово правилото за намиране обема на стаята. Наистина и тука има изясняване на тия понятия, но то стана въ процеса на самата работа — кждето стана нужда отъ тѣхъ.

Видно е, че този начинъ на подхващане и провеждане образователната работа има голѣмо преимущество предъ обикновения постѣпъкъ. Ученицитъ се добиратъ до новото знание не наготово, а по пжтя на собственитъ си усилия, съ собственъ трудъ. А неоспорима истина е, че познание добито чрезъ личното усилие на ученика е трайно, солидно и ценно. Но важното тука е не само познанието, а разумния начинъ за добиването му и самостоятелността проявена отъ ученика. Ето защо, творческата образователна работа се нуждае винаги отъ една проблема, около която да се завърти цѣлата работа, или отъ която да започне.

¹⁾ По-добре би било да се поиска тѣ да избератъ задачи за домашна работа. Ще се предложатъ много задачи — за спалната, жилището, училището и др. и подъ ръководството на учителя ще избератъ най-ценнитъ. Ред.

Методий Христовъ

Лице на трижгълника

Въ всички учебници и ръководства по практическа геометрия за четвърто отдѣление, лицето на трижгълника се намира по единъ и сѣщи начинъ: I. Като се превърне правожгълниятъ трижгълникъ въ правожгълникъ (чрезъ разполовяване на височината). II. Като се превърне острожгълниятъ трижгълникъ въ правожгълникъ (спуска се височината и после се постъпва като въ първия случай). III. За тѣпожгълния трижгълникъ само се казва, че и неговото лице се намира по сѣщия начинъ. Даденото правило гласи: лицето на трижгълника се намира, като умножимъ основата на половината му височина.

Този начинъ и правилото, като изводъ отъ него, съдържатъ едно голѣмо неудобство: така може да се намиратъ лицата само на трижгълници, височинитѣ на които сѣ четни числа. Защото, когато се учи по геометрия за лице на трижгълника, по смѣтане още не сѣ взети десетичнитѣ дроби и, значи, децата не знаятъ да дѣлятъ нечетни числа, нито пъкъ да умножаватъ десетични дроби на цѣло. Не знаятъ, сѣщо така, да умножаватъ многоименни числа (ако бихме рекли да представимъ половината височина като многоименно число).

Всичко това ме накара да потърся новъ начинъ за намиране лицето на трижгълника, а, заедно съ него, и друго правило.

Ето какъ постъпвамъ:

Предварително поръчвамъ на децата да си изрѣжатъ два *еднакви* правожгълни трижгълника съ катети 8 см. и 5 см., два *еднакви* острожгълни трижгълника съ страни 9 см., 8 см. и 7 см. (височината е 6 см.) и два *еднакви* тѣпожгълни трижгълника съ страни 12 см., $8\frac{1}{2}$ см. и 6 см. (височината — спуснатата срещу основата 12 см. — е 4 см.) Провѣрявамъ дали всички ученици правилно сѣ начертали и изрѣзали трижгълницитѣ (азъ сѣщо съмъ ги начерталъ и изрѣзалъ, само че въ дециметри, та, като ги закрепвамъ на черната дѣска, добре да се виждатъ). Препитвамъ за лицето на правожгълника и какви мѣрки има за повърхнина.

Сега поставямъ целта: *ще научимъ какъ се намира лицето на трижгълника.*

I. Лице на правожгълния трижгълникъ

Слагаме двата изрѣзани правожгълни трижгълника единъ до другъ така, щото да образуватъ правожгълникъ. Макаръ да е ясно, че получениятъ четирижгълникъ е правожгълникъ, ние, все пакъ, за да втѣлпимъ на децата, че по геометрия нищо не бива да се приема на довѣрие, а трѣбва да се доказва съ измѣрване, съ помощта на дървеното трижгълниче премѣрваме всички жгли. Понеже катетитѣ на трижгълника се явяватъ основа и височина на този правожгълникъ, то лицето на последния ще

бъде равно на 40 кв. см. (8×5). Но тъй като правоъгълникът е образуван от два еднакви триъгълника, то лицето на всеки един от тях ще бъде два пъти по-малко от лицето на правоъгълника. Това е очевидно и не се нуждае от никакви доказателства.

Записваме:

Лице $\square = \text{осн.} \times \text{вис.}$

Лице $\triangle = (\text{осн.} \times \text{вис.}) : 2$

Веднага извеждаме правилото, че лицето на правоъгълния триъгълник е равно на полупроизведението от основата и височината му.

II. Лице на остроъгълния триъгълник

Разрѣзваме единия остроъгълен триъгълник по височината и получените два правоъгълни триъгълника закрепваме от двете страни на другия остроъгълен триъгълник така, щото да се образува правоъгълник. Пакъ провѣряваме жглитѣ (и странитѣ!), за да се увѣримъ, че наистина се е получилъ правоъгълникъ, на който основата и височината сѫ еднакви съ основата и височината на триъгълника. Следователно, и на този триъгълникъ лицето е два пъти по-малко отъ лицето на правоъгълника. Разширяваме първото правило, като казваме, че лицето и на остроъгълния триъгълникъ е равно на полупроизведението отъ основата и височината му.

III. Лице на тѣпожгълния триъгълник

Също, както при остроъгълния триъгълникъ, разрѣзваме единия тѣпожгълен триъгълникъ по височина и получените две правоъгълни триъгълничета закрепваме от двете страни на втория тѣпожгълен триъгълникъ. Съ помощта на дървеното триъгълниче и ливийката установяваме, че получениятъ четириъгълникъ действително е правоъгълникъ, който има същата основа и височина на двата тѣпожгълни триъгълника, отъ които е образуванъ. Значи, и лицето на тѣпожгълния триъгълникъ е два пъти по-малко отъ лицето на правоъгълника, съ който иматъ еднаква основа и височина. Възъ основа на това казваме, че лицето и на тѣпожгълния триъгълникъ е равно на полупроизведението отъ основата и височината му.

Сега вече можемъ да обобщимъ тритѣ правила въ едно: *лицето на триъгълника е равно на полупроизведението отъ основата и височината му.*

Нагледно, като вземемъ нѣколко примѣра, ние ще покажемъ на ученицитѣ, че даденото правило може да се използва по три начина:

1. Като се умножава цѣлата основа на половината височина,
2. Като се умножава половината основа на цѣлата височина и

3. Като се умножава основата на височината и полученото произведение се раздѣли на две*).

Споредъ това, дали височината или основата е четно число, ще приложимъ първия или втория начинъ, а ако и дветѣ сж нечетни, ще приложимъ третия начинъ. (За децата, които още въ трето отдѣление сж учили писмено дѣление, никакъ не ще е мѣчно да раздѣлятъ остатѣка 1 на 2 и да получатъ накрая $1/2$).

Какви предимства има посочениятъ отъ мене начинъ?

1. Ученицитѣ непосредствено и активно се увѣряватъ, че лицето на всѣки трижгълникъ е два пѣти по-малко отъ лицето на правожгълника, който има сжщата основа и височина. (Нали и въ третѣ случая отъ *два еднакви* трижгълника образувахме *единъ* правожгълникъ!) Затова и правилото, което давамъ, лесно се разбира и още по-лесно ще се запомни.

2. Ще можемъ да намирмме лицето и на трижгълници, височината на които е нечетно число. Това, споредъ досегашния начинъ, не бѣ възможно.

Педагогически предразсѣдѣци

Колкото и да е странно, но мнозина отъ нашата професия, макаръ и хора съ срдно, полувисше и висше образование, страдатъ отъ много педагогически предразсѣдѣци, които спѣватъ нашето образование. Тѣзи предразсѣдѣци не имъ позволяватъ да упознаватъ ученицитѣ правилно, не имъ даватъ възможность да видятъ собственитѣ си грѣшки, прѣчатъ имъ да преценятъ обективно образователнитѣ си придобивки. А всичко това заедно намалява свѣтлината въ училището, подкопава силитѣ на младитѣ, намалява възможноститѣ на народа за самостоятелность и култура.

Поради тия причини почвамъ тия страници подъ надсловъ „Педагогически предразсѣдѣци“ и ще ги продължавамъ дотолкова, доколкото, поне отчасти, се справя съ това голѣмо зло за нашето образование.

*) Давамъ единъ примѣръ:

осн. = 10 см., вис. = 6 см.

Лице $\Delta = (\text{осн.} \times \text{вис.}) : 2$

I. $6 : 2 = 3$ см.

Лице $\Delta = 10 \times 3 = 30$ кв. см.

II. $10 : 2 = 5$ см.

Лице $\Delta = 5 \times 6 = 30$ кв. см.

III. $10 \times 6 = 60$

Лице $\Delta = 60 : 2 = 30$ кв. см.

НЕДОВЪРИЕТО ВЪ МЛАДИТЪ

Кое то и педагогическо ръководство да вземе човѣкъ, когато и да слушате, отъ ония, които обсъждатъ педагогически въпроси, винаги ще срещне мисълта: образованието е тогава плодно, когато буди вѣра у младитѣ въ тѣхнитѣ сили. На теория е винаги така. Но какъ е на практика? Вѣрваме ли наистина въ силитѣ на младитѣ? Оставяме ли ги така да работятъ, че тѣ наистина да укрепватъ вѣрата си въ своитѣ сили? Ето гимназията, дето се готвятъ утрешни граждани на страната и животътъ вече хлопа върху вратитѣ на училището. Трѣбва да се прати дневника на класа въ дирекцията или другаде. Учителътъ не смѣе да го даде на ученикъ отъ класа, а търси нѣкого отъ прислужницитѣ и нему го дава. Или, ето програмата. Разработва се ново четиво. Учителътъ чете прѣвъ произведението, особено ако е художествено, и обосновава: ученицитѣ не биха могли да сторятъ това така, че произведението да имъ направи съответното впечатление. Макаръ и подъ друга форма, сжщото се повтаря и въ първоначалното училище: каквото и да се върши отъ прѣжката образователна работа, учителътъ е който поставя въпроситѣ и целитѣ, съ които се занимаватъ ученицитѣ, той движи разглеждането имъ, той опредѣля кога да обобщаватъ и т. н. Накжсо, той е дейниятъ, а ученицитѣ сж повечето страдателни сжщества. Това недовѣрие се повтаря всѣкидневно, по хиляди начини, подъ най различни форми, въ всички училищни степени. Така учителътъ опредѣля мѣстото на ученицитѣ въ класа (отдѣлението) безъ да вземе предъ видъ тѣхното желание и мнение; учителътъ разрешава да си взематъ кърпичката отъ палтото или падналия предметъ; той опредѣля какъ да седятъ на мѣстата си; той сочи съ какво и докога да се занимаватъ въ този или онзи часъ; той имъ дава задачитѣ по математика, (аритметика и смѣтане), темитѣ по български езикъ, материала съ който следва да работятъ по чуждитѣ езици. Защо? Обосновава се: ученицитѣ не могатъ, не биха работили добросъвѣстно, не знаятъ. Разбира се, това постоянно и повсемѣстно недовѣрие не прѣчи на учители и други просвѣтни работници да теоретизиратъ: образованието готви хора за утрешния самостоятеленъ животъ. Думи, думи и думи. Недовѣрието въ силитѣ на ученицитѣ е всжщностъ врагъ на елементарната самостоятелностъ. То създава отначало покруса, а после липса на вѣра въ себе си, която неминуемо стига до бездействие и склонностъ да се очаква всичко отъ учителя въ училището, а въ живота — отъ родителитѣ или обществото. Недовѣрието е врагъ на личния починъ, на собствената мисълъ и съвѣсть, които търсятъ достатъчното основания въ полза на истината или доброто; на съзнанието за дългъ и отговорностъ; на собствената задача, която води до ценни придобивки въ една или друга областъ. Недовѣрието при образованието означава: оставете всѣка надежда,

която може да възлагате на себе си, надѣвайте се на всѣкиго друго, но не и на собствената си мисъл и воля.

II.

Оправдано ли е тогава недовѣрието къмъ младитѣ? Ето нѣкои факти, които струватъ повече отъ томовете разсѣждения.

1. Дете, което още не посещава първо отдѣление, но, макаръ и несистемно, работи въ една детска градина. Седи единъ день то предъ горящъ примусъ и прави странни движения къмъ него, отъ които се разбира, че налива газъ, че помпва примуса, че газътъ излиза нагоре, а следъ това пламъкътъ се разсѣйва подъ дъното на сѣда, въ който се топли вода. Сжщевременно детето прави движение съ главата на недоумение. Наблюдавамъ го доста време. Питамъ го еднѣжъ, защо върши тия движения. То мълчи. Питамъ го втори пѣтъ. Пакъ мълчи. Питамъ го трети пѣтъ. Най-после то повдига глава къмъ мене и казва: „Разбирамъ: ние наливаме газътъ отъ тукъ въ примуса. После помпваме, и газътъ излиза нагоре. Запалваме и пламъкътъ се разсѣйва подъ чайника. *Не разбирамъ какъ се стопля водата:* ако пламъкътъ се допира до водата въ чайника, разбирамъ какъ ще се стопли водата; ама нали между водата и пламъка е дъното на чайника; какъ тогава се стопля водата, като пламъкътъ не се допира до водата!“

2. Троянъ, I отд. 1942 г. мес., декемврий. Децата сѣ дребни, много дребни, но съ живъ, слънчевъ духъ. Като че ли хубавото слънце на този планински градъ е изпълнило душата имъ и тѣ радватъ погледа съ всѣка своя проява. У-лътъ свършва работата си, и азъ беседвамъ съ тѣхъ. Между другото, питамъ ги могатъ ли да броятъ и смѣтатъ съ числата отъ 20 нагоре. „Можемъ“ — отговарятъ по-голѣмата частъ отъ тия слаби създания, и очитѣ имъ искрятъ. И наистина, едно заявява, че може да брои до 100, друго до 200, трето — до повече, а едно до 1000. Каня ги едно следъ друго да броятъ. Брои не само поканеното дете. Останалитѣ внимаватъ, повечето броятъ заедно съ него, поправятъ го, подпомагатъ го. То брои до 100. Друго брои до 200. Каня едно да брои отъ 50 нагоре. То ме гледа и мисли, други му подсказватъ, и то продължава успѣшно до 80. На онова, което твърди, че може да брои до 1000, казвамъ да брои отъ 100 нагоре. Справя се съ задачата. Искамъ да брои отъ 200 нагоре презъ 10, презъ 20 и 30. Успѣва, при най-живото участие на останалитѣ — внимаватъ и сж готови да го подкрепятъ, или пъкъ сами се справятъ съ неговата задача. Питамъ това момченце, колко е половината на 1000, колко остава отъ 500, ако махнемъ 100, 200, ако отъ 200 махнемъ 50 и т. н. Детето отговаря безпогрѣшно, едновременно съ доста други деца.

3. София, преди 2-3 години. Присѣтствувамъ при работата на една учителка, която работи съ IV отд. Часъ по смѣтане е. Тя дава доста задачи, тѣ ги анализиратъ подъ нейно ръководство и следъ това ги решаватъ много бърже. Учителката дава сравнително леки задачи. Неочаквано 4-5 деца, момчета и мо-

мичета, ставатъ и говорятъ: „Г-жа, дайте ни трудни задачи и ни оставете да ги решаваме сами.“ Учителката е изненадана, но дава такива задачи, оставя ги да се справятъ тѣ сами съ тѣхъ, и тѣ успѣватъ. Въ лицата имъ гори радостъ, вѣра въ себе си и готовность да работятъ.

4. Гр. Ловечъ, I кл., надъ 50 ученика. Иматъ история. Учителката излага спокойно историята на перситѣ. Запознава ги накжсо и съ тѣхната религия. Следъ това преминава къмъ пълното усвояване на материала и пита, следъ като сама е посочила това, какво ново сж внесли перситѣ въ културата. Ученицитѣ доста добре възпроизвеждатъ онова, което сж узнали отъ нея. Учителката е доволна и се готви да премине на другъ въпросъ. Едно момиче вдига ржка и спокойно, безукорно правилно отъ езиково гледище, подчертава, че религията чрезъ бога на доброто, Ормуздъ, който е искалъ хората, ако го ценятъ, да бждатъ добри; да обработватъ земята, да превръщатъ пустинитѣ въ градини, е допринасяла перситѣ да ставатъ трудолюбиви, да работятъ за страната си и да бждатъ по-културни. На това значение на персийската религия учителката не бѣ се спрѣла.

5. Работа съ осмокласници по етика. Изясняваме етиката като наука. Наближава края на часа. Мисля, че основниятъ въпросъ, заедно съ всички по-второстепенни въпроси, е вече изчерпанъ. Ученикъ, не отъ най-силнитѣ, иска разрешение и пита: „Каква е разликата между социология и етика?“ Единъ въпросъ, който до момента не бѣ ме занимавалъ, но станъ причина самъ да си изясня известна страна отъ действителността.

Факти отъ това естество биха могли да се увеличатъ до безкрайность. Вземамъ само по единъ отъ различнитѣ училищни степени. Какво ни говорятъ тѣ? Много, но нека да направя най-важнитѣ изводи.

1. Младитѣ не стоятъ пасивно спрямо свѣта (природата, живота и културата), който ги заобикаля. Напротивъ, тѣ се отнасятъ къмъ всичко като мислещи, разумни същества, които искатъ да разбератъ всичко, да овладѣятъ силитѣ на свѣта и станатъ независими същества. Накжсо, тѣ проявяватъ разумна активностъ.

2. Това тѣ вършатъ, както относно природата, така и относно живота и културата.

3. Тази тѣхна активностъ, стига да не се смущава отъ тежки неблагоприятни условия, се увеличава съ увеличение на възрастта. И затова, колкото по-възрастни ставатъ, толкова по-опредѣлена става тѣхната разумна активностъ, докато тя се превърне въ ясно поставени задачи, за чието разрешение тѣ полагатъ голѣми усилия (факти № 1 и 2). Само така може да си обяснимъ посоченитѣ факти, както и ония културни ценности, които сж придобили младитѣ (фактъ № 2), независимо отъ въздействието на училището.

4. Тази увеличаваща се разумна активностъ, се проявява и развива, както въ връзка съ общуването на младитѣ съ живота и културата, така и въ връзка съ общуването имъ съ природата или предметитѣ и явленията, независимо отъ хората (фактъ

№ 1), дори и тогава, когато тѣзи хора напълно отсъствуватъ и нито прѣко, нито косвено може да се допусне тѣхното влияние.

5. Вътрешно обусловената разумна активностъ на младитѣ е постоянна и повсемѣстна: проявява се въ всѣко време, и навредѣ, кждето сѣ тѣ. Поради нея тѣ изострятъ своята наблюдателностъ и упражняватъ мисленето си, поставятъ въ ходъ въображението си и използватъ своя езикъ, каляватъ волята си и провѣрватъ своята паметъ. Накжсо, тѣ непринудено, но затова съ увлѣчение, непрекъснато поставятъ въ ходъ своитѣ тѣлесни и духовни сили, пробуждатъ ги, подхранватъ ги и подготвятъ тѣхния разцвѣтъ.

6. Поради всичко това, младитѣ отъ всички възрасти и училищни степени неизбежно се развиватъ като разумни и дейни личности, които все повече се надѣватъ въ живота на природата особено въ живота на обществото, отъ което ставатъ недѣлими части.

7. Образованието безспорно допринася за тази увеличаваща се разумна активностъ, но то се и гради върху нея. Безъ нейнитѣ придобивки отъ предучилищната възраст, то е невъзможно, а безъ нейното участие въ процеса на образованието, то е безпомощно.

III.

Какво ни предстои тогава, като образователи въ и вънъ отъ училището, за да увеличаваме довѣрието на младитѣ въ тѣхнитѣ сили и неговото използване за целитѣ на образованието? Много, но само по-важното. Първо, да упознаваме възможноститѣ и проявитѣ на децата отъ предучилищната възраст и на учещитѣ се отъ всички училищни степени. Само който упознава природата на младитѣ и открива надежднитѣ възможности и сили, които иматъ, може да повѣрва въ тѣхъ. А тѣ на всѣка стѣпка ни даватъ поводи да ги упознаваме, стига да имаме погледъ за това. Второ. Да опознаваме младитѣ, ще рече да организираме образователна срѣда, въ която тѣ да иматъ поводъ за разумна активностъ. За бездейния никога не може да се каже какво представя, сжщо тѣй, както не може да се каже нищо въ тази посока и за онзи, който действува не по свой изборъ. Само индивидъ, който действува като свободно разумно същество, може да бжде упознаванъ такъвъ, какъвто е, тѣй като разгрѣща всичкитѣ си сили подъ влиянието на дълбока вътрешна обрната необходимостъ. Трето. Необходимо е съ участието на самитѣ учещи се да се организира образователната работа, като тѣ бждатъ нейнитѣ двигатели и осществители подъ ръководството на училището. По този начинъ вѣрата на училището въ тѣхъ ще бжде не толкова идейна, колкото жива проявена въ дейностъ, недѣлима отъ положителното имъ участие въ процеса на работата. Четвърто. Вѣрата въ младитѣ има стойностъ, при условие, че води до увеличаваща се самостоятелностъ отъ тѣхна страна, която се проявява въ образователната работа, въ участието имъ въ живота и културата, въ годността

имъ да си поставятъ нови задачи за разрешение, които иматъ значение за подготовката имъ или направо за живота на страната.

Заклучение. Изложеното за вѣрата въ младитѣ е лаконично. Но то е достатъчно за онзи, който упознава все по-добре младитѣ.

Йорданъ Стояновъ

ИЗЪ ЖИВОТА НА ОПИТНОТО УЧИЛИЩЕ

За чистотата

Въпросътъ за чистотата е много важенъ и много належащъ. Той е колкото личенъ, толкова и общественъ, защото се отнася не само до здравето на детето, а и до създаването на вици, които ще му трѣбватъ като възрастенъ и до измѣнение на традиции въ нѣкои семейства.

Училищната чистота засѣга три области:

- 1) Лична — отнасяща се до тѣлото на ученика.
- 2) Класна — отнасяща се до класа — подъ, чинове, маса, стени, украса, прозорци, острене моливи и пр.
- 3) Извънкласна — свързана съ чистотата на коридоритѣ, стълбището, училищния дворъ и пр

Това дѣлене е теоретично. Всъщностъ то е изкуствено и на практика невъзможно. Не може да има добра лична чистота, която да не се отрази на другитѣ. Успѣхитѣ въ това отношение сж тѣсно свързани съ упоритата воля на учителя. Разбира се, не се подценяватъ и многото други фактори. Познавамъ много училища, които въ това отношение иматъ завидни постижения. Волята на учителя е наложена. Така трѣбва да бжде навсѣкжде. Но случва се, че нѣкжде въпросътъ за чистотата се поддържа съ известенъ автоматизъмъ. Учителътъ опредѣлилъ червенкрѣстци, на които възлага тази грижа. И като рече нѣкой пжтъ да провѣри, остави огорченъ отъ установеното. Неостригани деца, дълги и замърсени нокти, неизмити лица, подъ, по който сж разхвърлени остатъци отъ моливи, хартия, семки и пр. Учителътъ се сърди, прави бележка на червенокрѣстцитѣ, че не сж си изпълнили задълженията, заканва се, че ще глобява, наказва и пр. и започва работата. За часъ-два бележката е оказала своето действие. Следъ това всичко трѣгва по старому. Въ тоя случай, въпросътъ за чистотата се схваща, по-скоро като капризъ и тирания на учителя. А не бива да бжде така. Както всѣка друга образователна дейность, чистотата трѣбва да се схваща като много важна лична нужда. Тази година постижихъ така. Влѣзохъ въ едно отъ четвъртитѣ отдѣления (за тази го-

дина съмъ освободенъ отъ отдѣление). Тамъ бѣше и учителната имъ.

— Слушайте, — казахъ между другото, — ще обиколя всички отдѣления и ще имъ поръчамъ да решатъ, какъ да украсатъ стаята си и какъ да поддържатъ чистотата. Решенията си може да запазятъ въ тайна. Искамъ да видя, кое отдѣление ще нареди най-добре стаята си и ще поддържа най-добра чистота. Кое то бже първо, на вратата му ще сложимъ една хубава табелка съ надписъ: „Първо по чистота“.

Ученицитъ свѣтѣха отъ радостъ. Очитъ имъ издаваха на прежнее и воля. Обърнаха се единъ къмъ други и проектитъ започнаха. Азъ ги прекъснахъ:

— Ще решавате сами. Нали азъ ще чуя. А щомъ знае чуждъ човѣкъ, тайната е вече разкрита.

— Вие не сте чуждъ човѣкъ.

— Ще мълчите, нали, господинъ Стояновъ?

— Никому нѣма нищо да казвате, — молятъ се други.

— Азъ не съмъ чулъ нищо. И щомъ искате, нѣма да кажа, ако чуя нѣщо. Но сега искамъ да ви обърна внимание на нѣколко нѣща. Вижете, прозорцитъ ви сж замърсени. Ако искате може да ги изчистите.

— Още днесъ.

— Да, още днесъ. Азъ ще донеса кърпа.

— И азъ ще донеса кърпа.

— Колко сж мръсни!...

— Азъ не съмъ забелязала това, хемъ съмъ до прозореца...

И наистина, ученицитъ, като че ли за пръвъ път видѣха нечиститъ си прозорци.

— Утре нѣма да бждатъ такива. Щомъ се нахраня веднага ще дойда.

— Въ колко часа ще дойдешъ? — пита друго дете.

— Нали казахъ — веднага!

— Това ще решите съ госпожа П. — намѣсихъ се азъ.

— Госпожа, да дойдемъ въ 1 часа. Ние живѣемъ наблизу.

— Освенъ прозорцитъ, трѣбва да се погрижитъ и за чиноветъ и пода, — продължихъ азъ. Я вижете Г. си подострялъ молива и колко сметъ направилъ? Г. скочи и започна да чисти. Половината отъ ученицитъ мушнаха глави подъ чиноветъ, за да ги чистятъ отъ сметъ и прахъ.

— Не бива сега. Азъ само ви подсѣщамъ. Гледайте, имате и семки по пода.

— Веска много яде семки, господинъ Стояновъ.

— Не е само тя, и други ядатъ, — обади се Анка, стана отъ чина и сочеше други ученици.

Много отъ тѣхъ се наведоха по пода да го чистятъ.

— И това оставете за после. Прегледайте картинитъ, стени, вратитъ и кждето намѣритъ прахъ, чистете го.

А чиноветъ чисти ли сж? Дали нѣма и драскания да ги, видимъ...

Стѣпалата подъ черната стена сж нечисти. Ако желаете

можете да имъ сложитъ килимче или друго нѣщо, за да бѣде по-красиво. И на прозорцитѣ можете да си сложитѣ прозрачни перденца. По-хубаво ще е.

Говорихме надълго. Разбрахме, че тази подредба и чистота не ще бѣде за день два, а за винаги, че за хубавата подредба подхождатъ трудолюбиви и добри ученици. Защото ще е много неприятно, когато външно лице се радва на тоя хубавъ редъ, а забележи, че ученицитѣ сж мързеливи и лоши. Въ отдѣленieto закипѣ животъ. Плановетѣ никнѣха като гѣби. Учителката наложи редъ и предложи общо обсъждане. Азъ бѣхъ излишенъ. Пожелавъ имъ успѣхъ. Обещахъ имъ да пазя и тайна това, що чухъ. Поржчахъ имъ да ме поканятъ щомъ бѣдатъ готови. Вземахъ си довиждане и влѣзохъ въ другото четвърто отдѣление. Така обиколихъ всички отдѣления (10).

Обикновената работа бѣше нарушена, но въ всѣко отдѣление закипѣ повишенъ животъ. Никой не чакаше следъ обѣда. По-близкоживѣещитѣ веднага донесоха кърпи. Едва ги задържахме по чиноветѣ и подоветѣ бѣха вече изчистени. За участието на ученицитѣ въ чистенето взехме съгласието на лѣкаря. Още на другия день едното отъ четвъртитѣ отдѣления взе великолепно решение — всѣки ученикъ да си носи най-малко по два подострени молива, та ако се счули единия да работи съ другия. Остренето въ училище се прекрати. Нѣкои носѣха по 3-4-5 молива. Беднитѣ подостряха молива си отъ дветѣ страни. Важно бѣше друго, всѣки пазеше най-старателно молива си да не се счули. Чрезъ това нововъведение, възможността да се мърси класната стая намалѣ. Взе се отрицателно отношение и къмъ семкитѣ. За да запазятъ тайната си, нѣкои отдѣления сложиха на вратата си табелка съ надписъ: „Входъ забраненъ за външни лица.“ Това се хареса и всички го направиха. Тайно всѣки върши по нѣщо. Събираха си и пари.

Следъ 4-5 дня, една делегация отъ първото четвърто отдѣление ме покани да ги посетя. Били вече готови. Отидохъ.

Всички ме чакаха съ голѣмо нетърпение. Очитѣ имъ свѣтѣха и впити въ менъ едва се въздържаха да не избухнатъ въ буенъ смѣхъ. Това е много рѣдка картина изъ училищния ни животъ. Преградата между учителъ и ученици въ този мигъ бѣше срината. Всички следѣха съ погледъ всѣко мое движение. И, наистина, изненадата бѣше пълна. Класната стая е съвсемъ промѣнена. Масата покрита съ хубава бѣла покривка. Отгоре две саксии цвѣтя. На стѣпалата подъ черната стена, сложенъ хубавъ балатумъ, който бѣше прикрепенъ много грижливо. На прозорцитѣ сложени хубави бизъ—бризи. Навсѣкжде лѣхаше чистота. Поздравихъ ги. Не се въздържахъ въ ласкитѣ. Накрай поговорихме, че това трѣбва да се поддържа. И че на тая хубава външна обстановка подхождатъ умни и трудолюбиви деца. Съвсемъ непринудено и най-вдѣхновено, всички отново дадохъ обещание.

— Искате ли да поканимъ и другитѣ учители да ви видятъ?

— Искаме!

— Иди, Илия, покани ги!

Следъ малко дойдоха всички учители и изказаха възторга си. Излѣзе Васка, извади изъ масата кутия съ бонбони и ни почерпи. Следъ това повикахме представителни групи отъ всѣко отдѣление, за да видятъ завършеното вече дѣло на своитѣ другарчета. Всички бѣха въ възторгъ. Всички предадоха впечатлението си и подложиха въпроса на ново обсъждане. Въ всѣки класъ имаше учредена комисия, която събираше пари и заедно съ учителя обсъждаха какво да купятъ. Ходѣха по пазаръ, уведомяваха се за ценитѣ и т. н. Изъ коридоритѣ ме срѣщаха деца, на ухо ми повѣряваха проектитѣ си и ме задължаваха да мълча. Въпросътъ за чистотата и украсата съвсемъ естествено наложи и въпросътъ за дисциплината. Влѣзохъ въ едно отдѣление. Украсата не бѣше завършена. Обяснявахъ ми, какво още ще правятъ. Азъ слушахъ внимателно и гледахъ за чистотата на пода и чиноветѣ. На едно мѣсто съзрѣхъ остатъци отъ семки. Безъ да кажа нѣщо, наведохъ се, събрахъ остатъцитѣ и ги занесохъ въ кошчето. Ученицитѣ се смутиха. Разбраха, че сж изгубили нѣщо. Започнаха да се нахвърлятъ на едно свое другарче:

— Иване, ти си!

— Колко пжти ти правихме бележка?

— Не ни слуша, господинъ Стояновъ!

Иванъ седѣше съ наведена глава. Той е сираче.

— Тогава, ето що: отдѣлението, което е най-чисто, ще носи надписъ: „Първо по чистота“, но отдѣлението което е най-малко изчистено, ще носи черенъ надписъ: „Мръсно“.

— Ахъ!

— Ейй...

Всички изпаднаха въ ужасъ.

— Иване, да се управляшъ!

— Ще го биемъ, ако не слуша. — обади се едно едро момче.

Боятъ, като изправително срдѣство се хареса на мнозина.

— Шомъ съ бой ще го управите, вие пакъ губите. Нали искаме само хубави нѣща: чистота, красота...

— Нѣма да го биемъ, — прекъснаха го момичетата, но ще го обаждаме на Васъ.

— Иванчо грижи ли се за чистотата и украсата?

— Не, той не е далъ нито левъ.

— Отде да ги взема, — обади се той. Татко нѣма пари.

Оказа се, че Иванчовиятъ татко е много беденъ. Обърнахъ се къмъ стената. Видѣхъ до вратата оборена мазилка. Използувахъ случая.

— Тази дупка трѣбва да запълните съ гипсъ. Иване, знаешъ ли кжде има гипсъ?

— Зная.

Той скочи радостно, пое даденитѣ му отъ менъ пари и излете като птичка. Използувахъ неговото отсъствие, та имъ обяснихъ, че нѣма кой да се грижи за него, защото е сираче, че баща му е много беденъ и Иванъ закусва съ семки. Замолихъ

ги да не го дразнят и да се грижат за него. Учениците измѣниха отношенията си къмъ него. А той често идваше при менъ за да „поговори“ върху нѣкои свои проекти.

Следъ още нѣколко деня станаха готови и други класни стаи. Единъ денъ обиколихъ всички отдѣления.

— Не мислите ли, че е по-хубаво да се грижимъ и за вратитѣ и стениитѣ изъ коридоритѣ и стълбището?

— Да, по хубаво ще е, — обадиха се всички

— Всѣки ще се грижи за коридора срещу своята класна стая.

И раздѣлихме стълбището и коридора. Нови грижи, нови радости. По тоя пѣтъ ученицитѣ коренно измѣниха отношението си къмъ класната и цѣлокупна училищна вещественa обстановка. Като че ли я виждаха за пръвъ пѣтъ. На всичко гледаха съ грижа. Вече не мърсѣха. Нѣмаше разхвърлени хартии и отпадъци. Не тичаха, не крещѣха и се движеха само откъмъ дѣсната страна, когато се ориентираха и въ грижитѣ за коридора и стълбището, дойде редъ за грижитѣ върху чистотата на двора. Съ нея не успѣхме да се справимъ, защото започна дългата нѣваканция (отъ началото на ноемврий, та до сега).

Постави се, но не напълно се разреши, въпросътъ за влизането въ училището. Имаме надъ 450 ученика. Влизането е една трудна проблема. Да се редятъ по две и по отдѣления и така да влизатъ е неудобно. Губи се много време. Освенъ това, психологически е неоправдано такова държане къмъ детето. То се слива въ обща маса и не му се дава право на активностъ, мислене и ориентирване. За да му дадемъ възможностъ да опредѣли съзнателно отношение къмъ тоя толкова важенъ въпросъ, решихме друго. Не ги редимъ. Щомъ избие звънецътъ, първо и второ отдѣление отиватъ къмъ единия преденъ жгълъ на сградата, а трето и четвърто — къмъ другия. И оттамъ, по плочкитѣ, безъ редъ (нито по двама, нито по отдѣление) тръгватъ къмъ входната врата и влизатъ. Но иматъ едно голѣмо задължение „Никой да не се допре до другаря си.“ По тоя начинъ се избѣгва блѣскането. Ако нѣкъде се натрупатъ, всѣки заденъ ученикъ е длъженъ да се мръдне надире, за да не се допре до онзи, който е предъ него. *Значи, отговоренъ за блѣскането е не предниятъ, а задниятъ.* Тази практика е съвсемъ нова. Обърнете внимание при гимнастика и излетъ. При блѣскане заднитѣ ритатъ преднитѣ и имъ се каратъ да вървятъ напредъ. Преднитѣ се обръщатъ, протестиратъ, биятъ се и заявяватъ, че другитѣ — предъ тѣхъ сж виновни. И така върви до безкрай все по единъ и сжщъ начинъ и безъ резултатъ. При възприетия отъ насъ начинъ, отговоренъ е задниятъ и е напълно въ властта му да се справи. Тѣкмо имъ обяснихме този начинъ на влизане и ваканцията започна. Но ще го наложимъ веднага, щомъ започнемъ да учимъ.

ХУДОЖЕСТВЕНЪ ОТДѢЛЪ

Евдокия Обрѣшкова

Домъ и свѣтъ

(изъ единъ животъ)

Надъ селото на Каменъ се издига висока скала. И дълга, тъй дълга, сякашъ е огромна майчина прегръдка, която пази своето чедо — да не се сгромоляса планината надъ селото и да го смаже.

На тая скала детето Каменъ често се изкачваше, седѣше тамъ съ часове и гледаше. Предъ него безкрайна равнина раздипляше чудни гледки, бѣгаше нататъкъ, надалече и се сливаше нейде съ синьото небе. Какво имаше тамъ, въ далечната синя мъгла? Какви села, какви градове, какви хора? Ще ги види ли нѣкога Каменъ? Нѣщо го теглѣше нататъкъ, синята мъгла го примамваше, зовѣше... Да простре рѣце, да литне!... Предъ краката му зѣеше дълбока пропастъ. У дома го чакаха майка му, баща му, братята, сестритѣ. Обвързанъ!...

Момъкътъ Каменъ отдавна бѣ напустналъ родното село. Неутолима жажда да учи, да упознае свѣта, го изведе отъ бащиния домъ. Учеше въ града. Понѣкога идваше на село да навести своитѣ. Бързаше да се изкачи на любимата скала. И пакъ го теглѣше и зовѣше синята мъгла въ далечината. Скала на изкушението. Кога най-сетне ще отиде „тамъ“, въ свѣта, да види други земи, да упознае други хора, да живѣе другъ животъ?

Единъ день тръгна съ палава девойка нагоре. Превърза очитѣ ѝ. Като стигнаха скалата, Каменъ махна кърпата отъ очитѣ на девойката. И тя загледа, очарована.

— Каква красота, какъвъ просторъ! А тая синкава мъгла на хоризонта — какъвъ ли незнаенъ свѣтъ забулва? Бихъ искала да видя този свѣтъ!

Каменъ трепна. Топла вълна бликна въ сърдцето му, облѣ лицето, разлѣ се по тѣлото му.

— Мила моя, ти изпитвашъ сжщото чувство, сжщото неудържимо влѣчение, което изпитвамъ и азъ всѣкога тукъ, на тази скала, на изкушението. Навѣрно такава е била скалата, на която дяволътъ е изкушавалъ Исуса.

Каменъ затвори очи, после ги разтвори широко, впи ги въ очитѣ на девойката, улови рѣцетѣ ѝ, на единъ дъхъ изрече.

— Обичамъ те. Не смѣхъ да ти призная... Но сега си тъй близка. Въ твоео сърдце пламти сжщиятъ копнежъ, който изгаря и моео сърдце. Сега си ми по-скѣпа отъ преди, по-скѣпа отъ всички. Обичамъ те и... знай... не ще мога безъ тебъ да живѣя. Искамъ да те грабна, да те понеса въ свѣта. Да идемъ, заедно, далечъ, далечъ отъ тукъ!

— Знаехъ, Камене, че ме обичашъ, преди ти самъ да бѣ

разбралъ това. Обичамъ те... и азъ... Да идемъ въ свѣта, заедно! Ако можехме!

Девојката впи погледъ въ далечината. Въздъхна. После весело пламъче заигра въ очитъ ѝ.

— Казвашъ, това е „скалата на изкушението“. А кой отъ насъ, двамата, е дяволътъ?

Пламенната, първата цѣлувка на младитъ влюбени затвори очитъ имъ и тѣ не видѣха дявола и неговата лукава усмивка.

Привечеръ Каменъ се върна у дома, съ щастливо, засмѣно сърдце. Майка му го чакаше на прага на кжщата, съ писмо въ ржка. Вуйчо му отъ Америка го викаше да иде при него, да управлява неговата ферма, да види новия свѣтъ! Да върва ли? Възможно ли е да се сбждне неговиятъ блѣнъ, копнежътъ, който го изгаря още отъ детинство? Ето, възможно е. Блѣнътъ става действителностъ. Вуйчо Петъръ праща билетъ за парахода, наредилъ е всичко. Каменъ трѣбва да тръгне веднага.

А любимата девојка? Каменъ не може да живѣе безъ нея. Да я остави сега, когато ѝ призна своята обичъ, когато знае, че и тя го обича? Не. Той ще замине заедно съ любимата. Ще я пустнатъ ли нейнитъ родители? Ще дойде ли тя съ него?

Тя искаше да замине съ своя любимъ, но родителитъ бѣха неумолими. Не ѝ позволяваха да се вѣнчае съ Каменъ, не я пушнаха да отиде съ него. Не копнѣеше ли и тя, като Каменъ да види „свѣта“, не я ли обикна той още повече за този нейнъ копнежъ? Едничко дете на баща и майка, тя не дръзна да забие ножъ въ гърдитъ имъ. Нека замине той. Ако я обича, той ще се върне. Тя ще го чака. Съ сълзи на очи, Каменъ я молѣше да избѣга съ него, той ще се грижи за нея, ще бждатъ щастливи. Не успѣ да я склони. Съ сълзи на очи, тя се опита да го задържи.

— Не заминавай, мили мой! Не ме напускай, не напускай роднитъ поля! Не ме оставяй тукъ сама!

Не успѣ да го склони. Каменъ замина. Тежка мжка сви гнѣздо въ сърдцето на девојката. Загльхна моминскиятъ ѝ смѣхъ...

Видѣ Каменъ свѣта. И стария и новия. Прекоси Европа, прекоси океана. Видѣ много страни, узна много хора, живѣ новъ, чуденъ животъ. Но никой не стопли самотното му сърдце. Възхищаваше се отъ дворцитъ, музеитъ, театритъ на Европа, отъ небостъргачитъ, гендалната техника, шеметния вихъръ на живота въ Америка. Но всичко това остана чуждо на сърдцето му. Странно. Затова ли той копнѣ толкова години? Затова ли напустна домъ, родни поля, свидна, любима девојка?

Вуйчо Петъръ бѣ добъръ човѣкъ, но жена му бѣ американка. Децата на вуйчо Петъръ — десетгодишниятъ Джони (дѣдо му се казваше Иванъ) и осемгодишната Мери — знаеха вече отлично да четатъ и пишатъ, на английски, разбира се. Говорѣха и български, казваха: „добъръ день, какъ сте, лека нощъ, довиждане.“ Не можа Каменъ да търпи това.

— Срамота и грѣхота е, децата ти да не знаятъ бащиния си езикъ, — каза на бащата.

— Българският език е единъ отъ най-хубавитъ езици на стария свѣтъ. Българитъ сж дали писменостъ на всички славяни. Трѣбва и вашитъ деца да го научатъ, — каза на майката.

— Добре, кой ще ги научи?

— Азъ, — отвърна живо Каменъ.

Зѣ една година Иванчо и Мери се научиха да говорятъ, да четатъ и пишатъ на бащиния си езикъ така добре, както децата на тѣхна възраст въ България. Тогава Каменъ откри истинския новъ свѣтъ, истинската цель на своя животъ. Радостъта, която изпитваше, когато учеше децата, не можеше да се сравни съ никоя друга радостъ, тя стопляше сърдцето му, даваше смисълъ на живота му. И той разбра: той трѣбва да учи деца. Само тогава животътъ му ще има смисълъ. Непрестанно мислѣше за хилядитъ български деца отвъдъ океана, въ скжпата родина. Той ги виждаше на сънъ, тѣ го зовѣха.

Единъ день Каменъ получи писмо отъ двама приятели. Писмо отъ родния край! Лѣхъ отъ роднитъ поля, отъ гордия, старъ Балканъ, носѣше това писмо. Приятелитъ се хвалѣха, че сж учители. Просвѣщаватъ народа. Работятъ — възторжено, упорито...

Новъ копнежъ загорѣ въ сърдцето на Каменъ. Силенъ. Повелителенъ. Да замине! Да стане и той учителъ, като своитъ приятели! Българскитъ деца го викаха, той трѣбваше да отиде при тѣхъ — да ги учи. Това е неговата мисия въ живота. Реши да се върне въ България. Не помогнаха увещанията на вуйчо Петъръ. Не го съблазни богатиятъ животъ въ фермата.

Ето го на пътъ за България. По-скоро параходътъ да го пренесе презъ океана! По-бързо да профучатъ влаковетъ презъ старата, мъдра Европа! Да стжни веднѣжъ кракътъ му на родна земя!... Когато премина границата и слѣзе на скжпата родна земя, очитъ му бѣха влажни, сърдцето му ликуваше. У дома! Има ли страна, по-хубава, по-скжпа отъ родината? И малкото село, все тѣй сиво и сгушено подъ гигантската скала е тѣй мило, тѣй трогателно просто и тѣй близко на сърдцето!

Новиятъ Каменъ, истинскиятъ Каменъ се заизкачва. Той искаше да види любимата скала, свидната българска земя, да се нарадва на нейната красота. Когато стигна горе, широко разтвори очи и съ жаденъ погледъ обгърна равнината. Сега тя бѣ по-красива отъ всѣкога въ своята майска премѣна: покрита съ безкрайни зелени губери, нашарени съ бѣли и розови шарки отъ цвѣналитъ дървета.

— Бжди благословена, скжпа родна земя!

Оттук - Оттам

Методий Христовъ

Младият околийски училищен инспекторъ се упяни къмъ малкото планинско селце, като потриваше радостно ръце. Въ града му бѣха казали, че тамъ работи учителъ Н. Н., който е разпаленъ привърженикъ на свободното възпитание. Сега инспекторътъ отиваше да „хване“ тоя „слободнякъ“. Представяше си какъ ще влѣзе по срѣдата на часа и въ „лудницата“ на г. Н. (знае се, че деца оставени на свобода „полудяватъ“, сиречь, обръщатъ всичко съ главата надолу) ще настъпи страхъ и трепетъ. Учителътъ, естествено, ще си глътне езика. Следъ това инспекторътъ ще поиска да поизпита ученицитѣ, които сигурно нѣма да знаятъ (възможно ли е децата — безъ да бждатъ принуждавани — ей тъй, отъ любовъ къмъ „чистото“ знание, да седнатъ и да научатъ нѣщо свѣстно!) и на края ще теглятъ калай на учителя, та ще има да го помни. Така, унесенъ въ мисли по предстоящата „изненада“, инспекторътъ неусѣтно стигна до селото и веднага отиде въ училището. Както бѣ пресмѣтналъ, децата се намираха въ часъ. Отъ прислужника узна въ коя стая е отдѣлението на г. Н. Н. и тихо приближи до вратата. Услуша се. Странно! Отвжтре не се чуваше никакъвъ шумъ. Дали не бѣ сгрѣшилъ вратата! Следъ кратко колебание, той натисна дръжката и бързо влѣзе въ стаята, *безъ да почука*. Децата прекъснаха своята работа, изправиха учудено глави, станаха и любезно поздравиха. Учителътъ, който не скри недоволството си отъ досадната постѣпка на госта, приближи до него и се представи. Веднага следъ това се обърна къмъ ученицитѣ съ порѣчка да продължатъ работата си. И въ отдѣлението пакъ закипѣ чуденъ животъ. Събрани на малки групички деца обсъждаха програмата за предстоящия училищенъ празникъ, други съчиняваха разказъ, трети — стихотворение, четвърти рисуваха скици за костюми. Инспекторътъ стоеше като на търни. После се досѣти и запита учителя дали може да постави на ученицитѣ нѣколко въпроса.

— Не е ли по-добре, — предложи Н. Н., — преди това да се поразтѣпчите между групитѣ и да надзърнете какво и какъ работятъ?

Инспекторътъ се съгласи. Приблѣжи до децата, прочете написаното, запита ги защо сж казали това, а не друго и остана изненаданъ отъ постиженията на всички. „Разпитътъ“ продължи и следния часъ. Когато останаха сами съ учителя, инспекторътъ — безъ следа отъ позѣорство — запита човѣшки:

— Нима наистина вие прилагате принципитѣ на свободното възпитание?

— Преди да ви отговоря, — рече Н. Н., — необходимо е да зная какво съдържание влагате въ думитѣ *свободно възпитание*. Ако мислите, че тѣ означаватъ своеволие, безредие и

Бездѣлие, моятъ отговоръ ще бѣде отрицателенъ. Но, ако мислите, че *свободно възпитание* значи правилно организиране и пълно развитие творческитѣ сили на детето *безъ насилие*, а изключително чрезъ създаване на такива условия, при които то *само* и съ радостъ ще полага *усилие*, за да се справи съ изискванията на училищния редъ и съ трудноститѣ на учебното градиво, тогава моятъ отговоръ ще бѣде положителенъ.

— Но, въ такъвъ случай, на думата „свободно“ се приписва значение, каквото тя нѣма.

— Не мисля. Нали, когато казваме, че българскиятъ народъ се е *освободилъ* отъ робство, съ това не искаме да кажемъ, че той се е освободилъ отъ всѣкакви задължения и ограничения, че гражданитѣ сж придобили правото *свободно* да вършатъ (или не вършатъ) всичко, каквото имъ хрумне? Тогава значи ли това, че тази, съ толкова мъжки и борби извоювана свобода, не е свобода?

— Вие измѣствате въпроса.

— Напротивъ, съ даденото сравнение азъ го отправямъ въ неговата върна посока. Именно такова съдържание, както казахъ преди малко, влагатъ въ думитѣ *свободно възпитание* тѣзи, които десетки години сж се занимавали съ проблемитѣ на възпитанието (респективно обучението), както сж правили дълги и всестранни наблюдения, изследвания, опити, чиито имена и трудове отдавна сж известни на учителитѣ въ цѣлия културенъ свѣтъ. Мнението на случайни хора е безъ значение.

Инспекторътъ и учителътъ дълго разговаряха. Раздѣлиха се като добри приятели.

* * *

— Глупци, идиоти! Ама какъ пъкъ нито едно не може две думи да запомни? Изправишъ го, а то стои като дърво — гъкъ не казва. Очевидно тукъ имаме работа съ наследствена тжпостъ. Просто адъ!

Тѣзи жестоки думи изрече предъ колегитѣ си учителътъ на първо отдѣление — низъкъ, набитъ мжжъ съ много строго изражение на лицето. Той бѣ за първа година въ това село и непрестанно ругаше всичко. Учителката на второ отдѣление, руса, жизнерадостна девойка, която минаваше за голѣма сладкодумка, пожела да направи опитъ: да влѣзе при „идиотитѣ“ и да имъ разкаже една приказка. Учителътъ се съгласи, взе отъ масата стоманената линия и поведе къмъ „ада“ доброволната „жертва.“ Щомъ се отвори вратата, всички ученици скочиха, изпѣнаха се и втренчиха погледъ къмъ учителя.

— Сѣдай! — изкомандува той. — Този часъ ще ви учи госпожицата. Ще внимавате добре. Нѣкой да не е посмѣлъ да шавне, че после да му мисли! — последнитѣ си думи завърши, като замахна широко съ линията.

Въ отдѣлението настѣпи *мъртва* тишина. Децата седѣха на чиноветѣ съ здраво облежати гърбове и свити рѣце. Въ очитѣ имъ се четѣше тревога. Учителката веднага разбра кѣде

е попаднала. Съ свито сърдце тя застана предъ изплашения пtiчки и подхвана весела, забавна приказка. Съ мимика, съ жестове се мъчеше горката да размъе поне едно дете. Напразно, Гласътъ ѝ замираше безъ откликъ. Тогава тя се прекъсна. Поиска да влѣзе въ личенъ допиръ съ ученицитъ, за да счули леда. Тръгна между редицитъ и, леко пощипвайки всѣко дете по бузичката, усмихнато запитваше: „Какъ се казвашъ ти, юначе? А ти момиченце?“ Но всички отговаряха отсѣчено, дървено. Усмивката на учителката не подкупваше никого, защото въ сжщото това време учителътъ нервно крачеше изъ стаята, навиваше на пружина стоманената линия, и я оставяше да се развие съ предупредително съскане. Въ стаята непрекъснато се носѣше едно зловещо „жиуу!... жиуу!...“ (Спомняте ли си ключоветъ на г. Вио отъ „Дребосъчето?“)

По едно време учителката попадна на малко чернооко момче което се казвало Христо.

— Христо? Браво. Ако ти сложимъ брада и мустаци, ще станешъ цѣлъ Христо Ботевъ, — и тя весело се засмѣ.

Дали шегата хвана мѣсто или смѣхътъ бѣ заразителенъ, но въ отдѣлението се понесе кжсо, сподадено кискане. Учителката трепна: ето бентътъ се руши, сега, сега ще се разтворятъ сърдцата на тѣзи клетки дечица. Но какво се случи? Падна ли нѣкой? Убиха ли нѣкого? Задъ себе си тя чу свирепъ викъ:

— Не смѣй се!

Думитъ се откъснаха отъ устата на настрѣхналия учителъ.

— Моля ви, защо, защо се намѣсвате? Та азъ именно това целѣхъ!

— Нарушаватъ дисциплината. Азъ не позволявамъ никакъвъ шумъ! — гнѣвно процеди презъ зжби набитиятъ мжжъ.

Безъ да каже дума, русокосата сладкодумка наведе глава и съ бързи крачки напустна стаята. Страхуваше се да не заплаче предъ децата. . .

Училищна политика и АДМИНИСТРАЦИЯ

Проф. М. Герасковъ

Върху изпититѣ чрезъ комисии

Необходимостта да се провѣрятъ и преценятъ знанията и умственитѣ способности на ученицитѣ е наложила отдавна разни изпити — подѣ една или друга форма — въ всички почти училища — отъ елементарнитѣ до висшитѣ.

Училищнитѣ изпити, както е известно, сж най-различни — устни и писмени, приемни, поправителни, срочни, годишни, за свършенъ курсъ, държавни, състезателни и провѣрочни. Почти въ всички държави повечето отъ тия изпити, се произвеждатъ не отъ едно лице, което дава прѣко подготовката — учителя, професора, лектора или майстора, а отъ нѣкаква комисия, състояща се най-малко отъ две лица: изпитвачъ и асистентъ, но най-често отъ три лица, а понякога и отъ повече лица (напр. въ нѣкои университети докторскиятъ изпитъ става предъ всички професори отъ съответната специалностъ). Учителътъ у насъ, споредъ съществуващитѣ наредби и установената практика, произвежда самъ малко изпити, именно, той изпитва ученицитѣ писмено или устно за провѣрка и за срочни оценки, но все пакъ въ присѣдствието на ученицитѣ отъ класа. Всички други изпити ставатъ чрезъ комисии.

Причинитѣ, които сж наложили изпититѣ чрезъ комисии, сж отъ дидактично, психологично и морално естество. Предполага се, че комисията ще е по-способна да прецени правилно изпитвания ученикъ или кой да е другъ кандидатъ. Вѣрва се, че чрезъ нея изпитваниятъ е по-сигуренъ, че ще бжде преценяванъ по-обективно, не ще влияятъ личнитѣ отношения между изпитвача и изпитвания. Изпитванетоъ чрезъ комисия защитава и учителя — по-мжчно може да бжде обвиняванъ въ пристрастие; отговорността е колективна, а не лична. А знае се, че колективната отговорностъ се носи по-леко: тя не тегне много на личната съвѣсть.

Каквито и да сж мотивитѣ, които сж наложили или налагатъ да се произведатъ нѣкои, изобщо по-важнитѣ, изпити чрезъ комисии, на дѣното лежи едно ясно или скрито недовѣрие къмъ учителя или изпитвача въобще — недовѣрие, било въ способността му правилно да произведе изпита, било въ моралната му сигурностъ. Презумцията е, че, ако изпитва самъ и самъ прави оценка, може да се подаде на личнитѣ си настроения, да бжде подведенъ, заставенъ или даже подкупенъ да даде не-вѣрна оценка.

Изпитътъ предъ комисия наистина има нѣкои предимства предъ едноличния изпитъ, но тази система има и важни недостатѣци, особено, ако неправилно е съставена комисията.

Най-добрата страна на изпита чрезъ комисия е може би тоя,

че отдълниятъ учител се чувства по-малко морално отговорен за резултата отъ изпита, т. е. за дадената оценка Той всъкога може да отбие отправения укоръ съ думитъ: „Комисията така прецени отговоритъ на изпитвания.“

Безспорно, изпитътъ предъ комисия донѣгде по-добре гарантира обективното оценяване на ученика, когато той се намира въ влошени отношения съ нѣкой учител или когато нѣкои учители сж капризни и иматъ погрѣшенъ отъ дидактично и психологично гледище начинъ и критерий за оценка. Известно е, че повърхностни и едностранчиви учители, за да си дадатъ фалшива научна тежестъ, казватъ по-нѣкога на ученицитъ си: „Шестъ заслужава Господъ, петъ заслужавамъ азъ, вие, ученицитъ, най-много заслужавате четири.“ Ученикътъ, особено силниятъ и амбициозниятъ, естествено ще е по-доволенъ да бжде изпитанъ и прецененъ отъ комисия, отколкото да бжде преценяванъ само отъ такъвъ учител.

Отрицателнитъ страни на изпита предъ комисия сж повече или по-малко, по-важни или по-незначителни — споредъ състава или характера на комисията, споредъ дидактичнитъ ѝ разбирания и моралнитъ качества на членоветъ ѝ.

Изпитната комисия може да бжде съставена: 1) само отъ учители, които сж обучавали ученика, 2) отъ преподаватели и други учители или лица, които не познаватъ ученика и 3) отъ лица, съвсемъ чужди, непознати на изпитваното лице, т. е. които не сж вземали лично участие въ подготовката му. Къмъ първата категория спадатъ, напр. комисии за поправителенъ и за свършенъ курсъ въ първоначалнитъ училища и прогимназиитъ. Къмъ вторитъ спадатъ нѣкои комисии въ срѣднитъ училища. Къмъ третата категория спадатъ комисии за държавенъ изпитъ, за състезателни изпити, а нѣкъде и комисии за зрѣлостъ. Въ Франция, напр. гимназиститъ държатъ този си изпитъ не предъ комисии, съставени отъ тѣхнитъ преподаватели, а предъ такива — отъ професори и то въ университета.

Сравнително най-добре е поставенъ изпитваниятъ ученикъ, когато е изпитванъ отъ комисия, съставена отъ негови преподаватели. Донѣкъде сходно е положението, когато въ комисията влиза учителя по предмета, по който ученикътъ държи изпитъ, а другитъ членове не познаватъ ученика — ако само учителятъ изпитва, а другитъ членове само слушатъ. Най-неблагоприятно е поставенъ ученикътъ, когато цѣлата изпитна комисия се състои отъ непознати лица, както е при приемнитъ изпити за срѣднитъ училища, често и при държавнитъ и конкурсни изпити — за служби, стипендии и пр. Още по-неблагоприятни сж такива комисии, когато сж съставени отъ некомпетентни лица, безъ сигурни познания по изпитната материя и безъ психологични и дидактически познания и способности, каквито, напр. бѣха неотдавна нѣкои комисии, въ които влизаха училищни настоятели, за да произвеждатъ конкурсни изпити за вакантни учителски мѣста въ нѣкои голѣми наши градове. И дума не може да става за добри страни на изпитни комисии, въ които членоветъ имъ

се избиратъ съ нѣкакво странично намѣрение. Преди четиридесетъ и повече години, когато държеха държавенъ изпитъ и първоначалнитѣ учители и имаше разлика въ заплатитѣ на недържали и издържали тоя изпитъ, за да не се претоваря много бюджета на просвѣтата, на изпитнитѣ комисии се внушаваше, какъвъ процентъ кандидати да пропускатъ отъ явилитѣ се на изпитъ. Явно е, че да се държи изпитъ предъ такава комисия не е много щастливо обстоятелство: рискътъ да те квалифициратъ като неспособенъ е много голѣмъ!

Всѣки изпитъ промѣня въ повечето случаи неблагоприятно психо-физичното състояние на изпитвания ученикъ или което и да е друго лице и временно понижава душевнитѣ му сили, даже когато е най-добре подготвенъ и съ най-сигурни способности.¹⁾ Даже при най-обикновеното изпитване, което прави учителя презъ учебнитѣ часове, състоянието на ученика се промѣня. Отъ една по стара моя анкета по този въпросъ се вижда, че нѣкои ученици изпадатъ при повикване да бждатъ изпитани въ голѣмо смущение, изпотяватъ се, треперятъ, чувстватъ задушване и пр.¹⁾ Това ненормално състояние е още по-засилено, когато ученикъ е изпитванъ предъ комисия, особено, ако тя се състои отъ непознати на ученика лица. Полскиятъ лѣкаръ Szuman е анкетираля психо-физичното състояние на абитуриенти презъ време на изпититѣ. Той намѣрилъ, че при мнозинството ученици пулсътъ е ускоренъ, а при 19.4% той билъ много ускоренъ — отъ 140—180 удара въ минутата. Особено силно смущение въ пулса е имало презъ първитѣ петъ минути на изпита. Освенъ това, при 40% ученици намѣрилъ увеличение на захарьта въ урината, а при момичетата — ускорение или прекъсване на менструацията.²⁾

И другъ пжтъ съмъ изтъквалъ, че безъ изпити въ училищата и живота — при установенитѣ сегашни обществени условия — е невъзможно. Споредъ мене, най-добре ученикъкъ може да се прецени — чрезъ изпитъ или отъ непосредственитѣ му занятия — отъ учителя или отъ учителитѣ, които по-дълго време сж го обучавали. Сжщиятъ възгледъ се поддържа и отъ много други педагози. Петерсенъ, напр. казва: „Общата оценка на ученишкитѣ способности чрезъ класния учител е значително по-точна, отколкото се е смѣтало до сега“³⁾.

Но изпититѣ чрезъ комисии сж неизбежни, особено тѣзи, които даватъ нѣкакви права. Въ такъвъ случай трѣбва да се внимава, отъ какви лица се съставя изпитната комисия. Въ училищата тя трѣбва да се състои отъ лица, които сж обучавали подложенитѣ на изпитъ ученици или, най-малко, изпитвачътъ трѣбва да ги е обучавалъ по предмета. Въ външни комисии

¹⁾ Върху естеството на тия промѣни вижъ въ моята „Педагогическа психология“, стр. 238—243.

²⁾ Вижъ: „Детската нервностъ и възпитанието“ — отъ Д-ръ М. Герасковъ (сп. „Уч. Мисль“, год IV (1922) кн. 2, стр. 54.

³⁾ Вижъ: L'Année psychologique — 1933 г. стр. 847.

³⁾ P. Petersen: Innere Schulkreform und Erziehung (Iena, 1925) стр. 87.

търбва да се назначават компетентни лица, но и с уравновесен характер, а не сприхави или склонни към духовен садизъм — изпитващи нѣкаква долнокачествена наслада, гледайки вълнението и мжката на изпитвания, забърканъ отъ грубото отнасяне или отъ неметодичното водене на изпита. Примѣри за такива опорочени комисии сж известни достатъчно. За да може една комисия да оправдае главното си назначение — да даде по-вѣрна оценка за успѣха или способността на изпитвания, тя търбва да познава добре изпитната материя и нейнитѣ трудности, да знае значението и въздействието на умората и страха, а по възможност да познава и характера или общата психология на изпитваното лице.

П. Димитровъ Тимневски — учителъ, с. Студена, Софийско.

Прекараното време въ войнитѣ се признава за пенсия и класиране

Времето, прекарано на фронта отъ нещатнитѣ участници въ войнитѣ — на действителна служба, мобилизирани или доброволци — ако изявятъ желание, се признава за държавна служба, дава право за *прекласиране* въ службата и се зачита за пенсия. („Д. в.“ бр. 185, отъ 21 августъ 1942 г.).

Участници въ войната на фронта сж всички военнослужащи, които сж служили въ войскови части презъ време, когато тѣзи части сж се намирали въ оперативнитѣ зони на театъра на военнитѣ действия, опредѣлени съ заповѣдь отъ министра на войната.

Споредъ чл. 16, забележка 1, отъ закона за Общия съюзъ на запасното воинство: „Участници въ войнитѣ на фронта сж всички военнослужащи, взели участие въ действията съ частъ, намираща се въ оперативната зона, опредѣлена съ заповѣдь по действащата армия.“

Понеже такава заповѣдь по действащата армия за опредѣляне на оперативната зона нѣма, а има заповѣдь № 89, отъ 17 ноемврий 1915 г., която обявява за театъръ на войната и на военнитѣ действия — цѣлата територия на държавата, заедно съ новозаетитѣ земи, то, съгласно чл. 2 отъ правилника за прилагане на алинея „И“ отъ буква „Б“ на чл. 16 отъ закона за запасното воинство, одобренъ съ 44-то министерско постановление, взето въ заседанието му отъ 12 августъ 1942 г., протоколъ № 105, се опредѣля за оперативна зона, презъ разнитѣ периоди отъ войнитѣ 1912 - 1918 г. — да се счита театъръ на военнитѣ действия, т. е. територия, която е била подъ заповѣдитѣ на главнокомандувачия, а за участници въ войнитѣ на фронта да се считатъ всички лица, числящи се въ частитѣ и учрежденията, които сж влизали въ състава на действащата

армия, включително и тѣзи допълващи части, които сж били изпратени на театъра на военнитѣ действия и сж взели участие въ бойнитѣ действия, а така сжщо и тѣзи части и военноучебни заведения отъ вътрешността, които сж взели участие въ отбраната на София срещу метежниците, за времето отъ 27 септемврий до 10 октомврий 1918 г. Зачитане на това време за пенсия става по писмено поискване (заявление) на заинтересуваното лице, до директора на пенсиитѣ — фондъ „Пенсии за изслужено време“. Къмъ заявлението за зачитане на времето, прекарано на фронта, за пенсия, лицето — учителътъ трѣбва да приложи:

1. Удостоверение, издадено отъ войсковата часть или ликвидацията ѝ, отъ което се вижда времето, презъ което лицето е служило въ тази часть.

2. Удостоверение, издадено отъ Министерството на войната — Военно-историческата секция — отъ което да се вижда времето, презъ което сжщата часть се е намирала въ оперативната зона отъ театъра на военнитѣ действия;

3. Удостоверение за редовно членство на нѣкоя отъ следнитѣ организации:

- а) Съюза на запаснитѣ офицери;
- б) Съюза на запаснитѣ подофицери;
- в) Обществото на кавалеритѣ на ордена за храбростъ и знака му въ България;
- г) Съюза на бойцитѣ отъ фронта;
- д) Съюза на младитѣ бойци-доброволци въ България;
- е) Поборническо опълченско дружество „Шипка“;
- ж) Общия съюзъ на пострадалитѣ отъ войнитѣ;
- з) Доброволческата организация „Сливница“;
- и) Съюза на Македоно-одринското опълченско дружество;
- к) Дружество на спасителитѣ на бойнитѣ знамена;
- л) Дружество на бившия 58 опълченски полкъ „Одринъ“ и
- м) Съюза на рускитѣ ветерани отъ освободителната война.

Удостоверение, издадено отъ учреждението, въ което лицето е постѣпило следъ войната или презъ време на нея за първи пѣтъ на щатна служба, съ обозначение: каква длѣжностъ е заемало, отъ кога е първата получена месечна заплата, размѣра ѝ, върху която сж му били правени пенсионни удрѣжки.

Възъ основа на представенитѣ документи, Дирекцията на пенсиитѣ събира, за смѣтка на фонда за пенсиитѣ за изслужено време, 8% удрѣжки, съгласно чл. 38, буква „е“, алинея I, отъ закона за пенсиитѣ за изслужено време, пресмѣтнати за времето, прекарано на фронта, върху първата получена заплата следъ войната или презъ време на сжщата, съ 8% сложна лихва.

Удрѣжкитѣ за времето, прекарано на фронта, се събиратъ по реда, предвиденъ въ чл. 39 отъ закона за пенсиитѣ за изслужено време, а именно: като се удържатъ по 10% отъ заплатата, ако лицето е учитель-чиновникъ, и 50% отъ пенсията — ако лицето-учитель е пенсионеръ.

Министерството на просвѣщението проектира да строи две болници — за учители и ученици. Подробности не се съобщаватъ. Творческиятъ талантъ на сегашния министъръ г. проф. д-ръ Борисъ Йоцовъ се разгрѣща все повече и повече и обхваща всестранно нуждитъ на учителството. Смѣло можемъ да кажемъ, че г. проф. д-ръ Б. Йоцовъ създава епоха въ нашето учебно дѣло. Никога до сега не е поглеждано на учителя съ такава мѣдростъ и загриженостъ. Отъ него само се искаше. Или, въ най-добрия случай, го вдъхновяваха, безъ да обръщатъ внимание на лошото му материално и социално положение. Угнетениятъ, подтиснатиятъ не може да твори. Учителътъ трѣбва да бѣде задоволенъ и освободенъ отъ всички грижи, които спъватъ неговото творческо проявление и духовно приобщаване къмъ усилията на своя народъ. Точно това върши днешниятъ министъръ. Учителството му е признателно и резултатитѣ нѣма да закъснѣятъ. За всички инициативи ние поздравяваме г. министъра.

Учителска библиотека. Отъ миналата година М-вото на нар. просвѣщение издава учебници и помагала, което му осигурява значителни суми като печалба, части отъ които могатъ да се отдѣлятъ за културни начинания. М-рътъ на нар. просвѣщение г. проф. Йоцовъ е далъ нареждане да се основе при М-вото библиотека за опрѣсняване, разширение и обогатяване познанията на учителитѣ. Библиотеката ще издава предимно оригинални трудове на български автори, проявили се въ тия области. Ще бждатъ превеждани и чужди именити творци.

Създаватъ се сѣдилища за маловѣстни при всички областни и апелативни сѣдилища.

До сега съществуваше у насъ „Домъ на човѣщината,“ където маловѣстнитѣ престъпници (съ присѣда) излежаваха наказанието си, като изучаваха нѣкакъвъ занаятъ. Тази идея е отлична, но недостатъчна. Най-напредъ тя е частна и разчита на благотворителнитѣ инициативи. Прекараното време въ тоя домъ се отразява много благоприятно върху онѣзи, които престояватъ по-дълго. Който се интересува по-подробно отъ този институтъ, може да се отнесе до директора му г. Ив. Ивановъ, кварталъ „Красно село.“ Той е издалъ и специаленъ трудъ. Съ изложения по-долу проектъ, тази инициатива добива по другъ характеръ, защото се подема отъ държавата. Нека се надѣваме, че това е само началото на по-широки мѣрки, които ще се отразятъ благоприятно върху нашия общественъ животъ. Предавамъ дословно изявленията на г-на министра на правосѣдието, направени предъ редактора на „Вестникъ на вестницитѣ“:

— Въ последнитѣ години поправителната функция на на-

казанието все повече добива надмощие надъ неговото застрашително въздействие. Специфичната логика и манталитетът, несформения характер, способността къмъ развитие, податливостта къмъ въздействието на възпитателните методи на маловъзрастния всичко това е достатъчно основание, за да не се гледа на престъпността на маловъзрастните, както на престъпленията на възрастните, а само като на една проява на морална опасност, еднакво застрашаваща маловъзрастния и обществото, на което той принадлежи. Незначителният брой маловръстни престъпници, както и още по незначителният брой на патологични прояви отъ тѣхна страна, въ никакъвъ случай не създаватъ основания, спрямо маловръстните да се действа по начинъ непригоденъ къмъ тѣхната природа, къмъ тѣхните нужди и къмъ особеноститѣ на тѣхната психика.

Действащиятъ у насъ наказателенъ законъ, обаче, още не е приобщиля своето становище по тѣзи проблеми къмъ господстващото въ наказателно-правната наука схващане за предимствата на поправителната функция на наказанието въобще, особено въ областта на детската престъпност, която отдавна съставлява най-актуелна обществена задача, заслужила грижитѣ и вниманието на законодателствата въ почти всички културни страни.

Отстъпките, които нашиятъ наказателенъ законъ прави относно тѣзи престъпления, сж далечъ недостатъчни, за да сметемъ, че борбата съ престъпността на маловръстните е поставена на една модерна и правилна основа.

Неговиятъ най-сжщественъ недостатъкъ въ тази насока си остава обстоятелството, че и за престъпленията на маловръстните престъпници се предвижда наказание затворъ, при все че влиянието на затворитѣ върху сжщитѣ всѣкога се е считало най-гибелно. Сждени по сжщата процедура и отъ сжщитѣ сждилища, както и възрастните, маловръстните отиватъ въ затвора съ съзнанието, че тѣ сж истински престъпници. Извършилъ престъплението вследствие на недостатъчно закрепналитѣ у него морални задрѣжки, вследствие липсата на сформена и развита воля, която да противостои на измамливия повикъ на съблазнитѣ, често пжти, може би, отъ детска палавостъ или отъ желание да подражава на другаритѣ си, маловръстниятъ влиза въ затвора и по този начинъ у него се затвърдява убеждението, че той е престъпникъ, отхвърленъ отъ обществото.

Най-сжществената, обаче, празнота въ тази насока на действащото у насъ наказателно право трѣбва да се съзре въ обстоятелството, че то е изключило отъ своя обсегъ множество занемарени, изоставени и порочни деца, които не сж извършили още престъпно деяние, но сж проявили склонностъ къмъ такова или къмъ пороченъ животъ и нравствена поквара. За всички тѣзи маловръстни, наказателниятъ законъ не съдържа никакви постановления. А, очевидно е, че тази още непристѣпна, но порочна младежъ е най-надеждния източникъ за рекрутиране на бждещи престъпници и една борба съ престъпността не може

въ никой случай да бъде проведена ефективно, ако не засъгне този изворъ на престъпленията.

Единствено осигурителнитъ мѣрки и то главно възпитателнитъ сж, които следва да бждатъ турнати въ ходъ за предотвратяване на една грозяща обществото опасностъ отъ бждешето извършване на престъпления.

Въпреки, че въ борбата съ тази престъпностъ и порочностъ идеята за възпитанието и поправянето, а не тази за наказанието и репресията, ще играе доминираща роля, все нормалнитъ органи за провеждането имъ оставатъ сдилищата за маловръстнитъ, а не нѣкакви други възпитателно-поправителни институти.

Тѣзи сж най-общитъ основания, които налагатъ маловръстнитъ да се изключатъ отъ общото наказателно право и за тѣхъ да се създаде специално материално и процесуално право, специални сдилища, въ които не принципа на възмездие и репресията, а идеята за възпитанието и поправянето да се изтъкне на преденъ планъ.

Тази голѣма наказателно правна реформа е осъществена отдавна въ законодателствата на почти всички цивилизовани народи.

Относно устройството на сдилищата за маловръстнитъ, тѣ сж еднолични и се учредяватъ при всѣки областенъ сждъ Апелативнитъ сдилища за маловръстни — сжщо така еднолични, се учредяватъ при всѣки апелативенъ сждъ.

Опредѣля се възрастта на наказателно правната дееспособностъ на маловръстния на 12 навършени години, вмѣсто 10 год., както е предвидена тя въ наказателния законъ. Тази промѣна е оправдана отъ гледището на почти полувѣковния опитъ, почерпанъ отъ приложението на нашия наказателенъ законъ.

Урежда се специаленъ институтъ за сждебнитъ наставници, безъ наличността на който не може да стане въпросъ за ефективна борба съ детската престъпностъ и порочностъ и за ползата отъ учредяването на сдилищата за маловръстни въобще. Тѣ сж моралнитъ покровители и застъпници на отклонилитъ се отъ нормалното си развитие и сжщевременно най-надежднитъ органи на сжда за маловръстни, въ провеждането на деликатната му функция.

Изтърпяването на наказанието става въ поправителенъ домъ, а провеждането на възпитателнитъ мѣрки — въ възпиталищата. Задържането въ затворъ на маловръстнитъ е допустимо само при физическа невъзможностъ да бждатъ настанени въ поправителенъ домъ, но и тогава то е подчинено на специални условия. Изпълнението на наказанията трѣбва да бъде проведено по начинъ, че да действува поправително и възпитателно, което е косвената идея на проекта. Производителниятъ трудъ е задължителенъ. Относно провеждането на възпитателнитъ мѣрки е предвидено, както настаняването въ възпиталище, така и предаването за възпитание маловръстния на частно лице срещу опредѣленъ отъ сждията размѣръ на издрѣжка.

И. С.

1. Минзухаръ цвѣте

Хоро

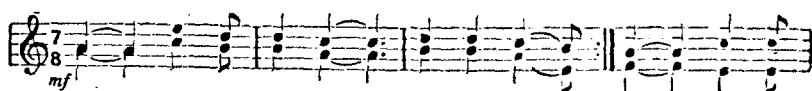
1. Ко- е ми цвѣ- те най- ра- но ра- ни,
2. Мин- зу- харъ цвѣ- те най- ра- но ра- ни,
3. Мин- зу- харъ и- ма май- ка ма- ще- ха,
4. „Я ста- ни, ста- ни, син- ко мин- зу- харъ,

най- ра- но ра- ни, най- ра- но цвѣ- ти?
 най- ра- но ра- ни, най- ра- но цвѣ- ти.
 тя мин- зу- ха- ра ра- но си бу- ди:
 че те пре- ва- ри и- гли- чи- на- та!"

2. Цвѣнало бѣло кокиче

Рженица

1. Цвѣ- на- ло бѣ- ло ко- ки- че на Дон- ки-
2. Су- тринъ го Дон ка по- ли- ва, ве- черъ го
3. Дон- ки- на май- ка ду- ма- ше: „Кой- то ми

ни- тѣ про- зор- ци, на Дон- ки ни- тѣ про зор- ци.
 То- доръ о- би- ра, ве- черъ го То- доръ о- би- ра.
 бе- ре ко- ки- че, той ще ми взе- ме мо ми- че!"

Пълно ръководство върху обучението въ първо отделение отъ Йорданъ Стояновъ, ръководител на Опитното училище, цена 90 лв. пощ. чек. см. 64-40. Адресъ: ул. Любенъ Каравеловъ № 26 — София.

Пълно и най-подробно изложение върху обучението по четене, писане, смѣтане, рисуване, предметно учение и пр. въ духа на активното образование. Богатъ и най-подробенъ практически отдѣлъ.

Ръководство по български езикъ за първоначални и прогимназиални учители (говоръ, устенъ и писменъ изразъ, граматика и правописъ). Съдържа и 500 еднакви образци отъ Гр. Златаровъ и Горо Горовъ стр. 312 цена 80 лв. одобрена отъ М. н. п. съ окр. № 7737 отъ 6. X. 1942 год. Доставятъ авторитѣ — Бургасъ.

За всѣка матодическа единица отъ първоначалното училище и прогимназията е предвиденъ допълнителенъ учебенъ материалъ. Всѣки учителъ знае, че предвиденитѣ упражнения въ учебника сж недостатъчни и губи много време докато си подбере подходящъ за упражнения материалъ. Настоящата книга е полезна тъкмо въ това отношение. Препоръчваме я.

Ц. Б.

Ана Гавардова — „Планински ручей,“ стихове, 80 стр., цена 40 лв.

Елисавета Десиславова — „Яка земя,“ стихове, 100 стр., цена 25 лв.

Моряна — „Морски изгрѣви,“ стихове, 70 стр., цена 20 лв.

Златка Щерева — „Изгрѣва день,“ стихове, 40 стр., цена 20 лв.

Златка Щерева — „Деньтъ на жътвата,“ разкази, цена 40 лева.

Като излиза въ своята 21-годишнина, сп. Педагогическа практика, ще продължава да работи за развоя и организацията на цялото ни основно училище — за детската гравдина толкова, колкото и за първоначалното училище и прогимназията, безъ да отминава и най-трудните задачи на тези училищни степени. Списанието ще застъпва следните по-важни отдели от живота на цялото ни основно образование:

1. Изъ теорията на образованието (обучение и образование).
2. Изъ практиката — за практиката.
3. Художественъ отдѣлъ.
4. Отгукъ — оттамъ.
5. Училищна политика и администрация.
6. Училищни вести.
7. Музикаленъ отдѣлъ.
8. Книжнина.

Списанието редовно ще дава изчерпателни сведения за работата въ опитното училище „Св. Седмочисленици“ — София, главенъ учителъ и ръководителъ на което е уредникътъ на списанието г. Йорданъ Стояновъ.

Учители, абонирайте се и
разпространявайте списание
„ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА“
То е необходимо помагало
за вашата ежечасна работа.

В Н И М А Н И Е:

Отъ миналата 1941—1942 двадесета годишнина на сп. „Педагогическа Практика“ има останали ограничено число цели годишни течения, които се отстъпватъ по 64 лв.

Желающитъ да си набавятъ същата годишнина нека внесатъ сумата 64 лв. по чекова сметка 44-57.

До Г уч-це Царь Симеонов
Гр. (с.) Варна ОБ.

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

Месечно педагогическо списание за основни учители
ГОДИНА XXI — 1942-1943

Въпреки общото посъкпване, абонаментът си остава 80 л. предплатени, или внесени най-късно до 1. III. 1943 година.

На настоятели, които запишат най-малко 3 абоната, се прави 20% отстъпъ.

СУМИ И ПОРЪЧКИ изпращайте на адресъ: сп. „Педагогическа практика“, ул. Райко Жинзифовъ 9, София VI. Телефонъ 5-22-83. Пощенска чекова сметка № 44-57.

Ръкописитѣ изпращайте на адресъ:

Цви́ко Петковъ, ул. Дебъръ № 36 — София

Уредникъ на списанието: **Йорданъ Стояновъ**

Тази книжка на Педагогическа практика изпращаме и на всички абонати, които задържаха I и II книжки, безъ да сж се обадили до сега.

Умоляватъ се всички, които не искатъ да бждатъ абонати, да върнатъ веднага въ редакцията тази и първитѣ две книжки. Да не ги задържатъ, за да ни причиняватъ непредвидени загуби, въ днешното време, когато издаването на списание е почти подвигъ.

Задържате ли книжкитѣ, Вие сте редовенъ абонатъ и трѣбва да внесете абонамента, за да получавате редовно списанието.

Къмъ неиздължилитѣ се абонати.

Внесете абонамента си най-късно до 1. III. 1943 год. Следъ тази дата, поради постоянното повишение на хартия, печатъ и пр., възможно е цената на списанието да се увеличи.